

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 02966

GEHEYMSHTOT FUN AVRAHAM
SUTSKEVER

Ezekiel Brownstone

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יחזקאל פראַנשמײַן

געהײַמ־שטאַם
פֿון
אַברָהָם סוֹצִקעווער

אַרויסגעגעבן דורך נחמן זיידענוועבער (פאַרזיצער

פֿון דער ייִדישער שול אין מעססיקע)

חסי"ב

מעקסיקע, ז. 9.

1952

M. P. S. K.

מײן ארכעט איבער אברהם סוצקעווערס „געהיימשטאָט“ איז אַ פּראָוו צו באַנעמען, פּאַרשטיין און אַנאַליזירן דעם גרויס־קינסט־לערישן ווערט פון דער פּאָעמע און זאָל גלייכצייטיק אויך דינען ווי אַ באַשיידענער אויסדרוק פון פּאַרערונג, ליבשאַפט און באַגייסטע־רונג פאַר דעם דיכטער און זײן דיכטונג.

סוצקעווער וואָס האָט געשריבן: „...מיר דאַכט, אַז אויך מײן האַרץ איז פּאַרברענט געוואָרן אויפן שײטער. עס קלאַפט אין מיר וואָס אַנדערש...“ („ווילנער געטאָ“, ז. 230), זעט מיר אויס צו זײן אַנדערש און אפילו מער ווי דאָס, לױט דעם איינדרוק פון זײן טאַג־טעגלעכער באַנייאונג און אויפוואַקס פון זײן דיכטונג. ער איז עס אפילו אין זײן פּריוואַטן לעבן! זעט לַמשל, ווי אַזוי סוצקעווער רעאַגירט אין אַ בריוו אויף זײן קראַנקהייט: „כ׳בין נאָך אַלץ לײדער צו געקנעכט צו די קאַפּרױזן פון לײב...“

בלױז אַ דיכטער פון זײן קאַליבער קען אַזוי פּאַראַיינפאַכן און דערהױבן אַ וואַכעדיקן ענין צו דער וויזיע פון דיכטונג, אין אַ בריוו צו אַ חבר, „צוגעקנעכט צו די קאַפּרױזן פון לײב“, ווייטיקט מיט דעם פּאַטאָס פון וואַרער דיכטונג.

איך דריק דאָ אויס מײן האַרציקסטן דאַנק דעם באַקאַנטן קול־טורטווער נחמן זײדענוועבער, פאַר דערמעגלעכן די דערשיינונג פון מײן בוך.

דער קולטור־אַקט פון חבר נחמן זײדענוועבער, וואָס איז דער פּאַרזיצער פון דער ייִדישער שול אין מעקסיקע — מעג דאָ דינען

ווי א מוסטערהאפטער ביישפיל פאר אנדערע קולטור־טוער אין אונדז
זער גארער צעשפרייטקייט, ווי אזוי צו פארוואנדלען זייערע אני
מאמינס אין קאנקרעטע אקטן, לטובת אלע אונדזערע קולטור־נוימן
אין אלע אירע פארמען.

צום סוף מיינס א ליד וואָס איך ווידמע אונדזער דיכטער
אברהם סוצקעווער:

דער דיכטער

עס שטאַרבט דער דיכטער אלע טאָג
און ווערט צוריק געבוירן,
עס גייט זאָס לעבן אים פּאָראַויס —
זיין ליד גייט נישט פּאַרלוירן...

ער טראָגט זיך צו אַ ווייטן ציל
און שפּאַנט אַריבער דורות;
ער קומט אָן תמיד וווּ ער וויל
מיט פּלאַס פון נייע תורות

וואָס לויכטן אויף אין זיין געמיט
מיט זעאונג פון די סופּן,
וואָס ניגונט־אויף ביי אים אין ליד
מיט פרייד צו די ארויפן...

יחזקאל בראַנשטיין

ביז נישט לאנג צוריק זענען מיר אלעמאל געווינט געווען צו זען א יידישן שרייבער, איבערהויפט א דיכטער — בלויז אין די ראמען פון זיין ארבעט: שרייבן.

מיר האָבן זעלטן ווען געזען אָדער געהערט פון א שרייבער, וואָס זאָל בפועל ממש פאַרוואַנדלען זיין וואָרט אין א פּוּן־אִים־אַליין דורכגעפירטן אַקט אין לעבן. אויב פּאָעטן ייִדישע האָבן ביי אונדז יאָ זיך פאַרנומען מיט פּובליציסטיק אָדער פּאָליטיק, איז ווי געד וויסנשאַפט און ערליך זיי האָבן נישט דורכגעפירט זייערע התחייבותן, האָבן זיי בדרך כלל מיט זיך דאָך נישט פאַרגעשטעלט קיין די רעקטן סינטעז פון וואָרט־און־טאַט. דעריבער האָבן זיי קיינמאָל נישט געקאָנט דינען ווי אַ מוסטערהאַפּטער ביישפּיל פאַר דעם פּאָלק, וואָס פאַרגעטערט אַלעמאָל זיינע שריפטשמעלער, קוקט צו זיי אַרויף און דערוואָרט פון זיי אַלעמאָל עפעס געוואַנטעס און גרויסעס, אין שייך כּוּת מיט אַ דעמאָנסטראַטיוון אַקט לטובת דעם כלל, ווי אַ דירעקטן פּועל יוצא פון זייער אייגענעם וואָרט, וואָס ווערט פּילטריט און געלייטערט אין דעם האַרץ און בלוט פון דעם דיכטער.

אונדזער היינצייטיקע ליטעראַטור וואָס איז אויפגעקומען פאַר דער בלוטיקער היטלע־תּקופה, קען זיך למשל נישט באַרימען מיט דעם אַקט פון א שרייבער וואָס זאָל האָבן גענומען נקמה פאַר די עולות וואָס ווערן באַגאַנגען קעגן אונדזער פּאָלק, ווי דער אַקט פון אַ הירש לעקערט למשל, אין דעם נאָמען פון דער אַרבעטער באַוועגונג.

אויב שלום שוואַרצבאָרד ע"ה האָט יאָ דורכגעפירט אַן אַקט פון נקמה קעגן פעטלירען, איז ער ערשט דערנאָך געוואָרן א שרייבער, דערצו נאָך א שרייבער פון מעמואַרן און — נישט פּריער. (די פּאָר

שוואַכע לידער וואָס ער האָט יאָ אמאָל פאַרעפנטלעכט, האָבן אין אונדזער דיכטונג זיך קיינמאָל נישט אָנגענומען).

ערשט מיט דעם אויפקום פון דער פינצטערער היטלער-ממשלה, וואָס האָט זיך מער ווי אָנגעשטריינגט אונדז צו דערנידעריקן און דעם מענטש אין אונדז צו פאַרשעמען, האָבן זיך אין אונדז דער-וועקט נייע, כמעט אומבאגרייפלעכע — פּאָטענצן, וואָס האָבן מיט-אַמאָל אַ שטויס געטאָן אונדזערע שרייבער צום פּאָדערנונט פון אַקטועליקייט. און אַ סך פון זיי, טאַקע פאַרוואַנדלט אין העלדישע אויספירער פון יענעם נקמה-אַקט קעגן אונדזערע שונאים, פון וועלכן זיי אליין האָבן הויך געטראַכט, גערעדט און אויך געשריבן. עס איז גענוג אַ בלעטער צו טאָן די אַנטפּאָלאָגיע „לידער פון די געטאָס אין די לאַגערן“, וואָס דער באַקאַנטער יונג-ווילניאַנער שריפטשטעלער-פּאַרטיזאַן ש. קאַטשערנינסקי האָט צוזאַמענגע-שטעלט און זען, וויפּיל באַקאַנטע און אויך אַ היבשע צאָל אַנאָנימע, דורכויס אומבאַקאַנטע — דיכטער, מוזיקער און קינסטלער האָבן אין געטאָס, קאָנצענטראַציע-לאַגערן און וועלדער, אַקטועל אויס-געלעבט זייערע לידער, דאָס געזאַנג פון זייער בלוט-און-האַרץ. אַזעלכע דיכטער ווי משה שימעל, הירש גליק, דיסקאַנט, דזשעק גאַרדאַן, כתריאל ברוידא, דוד בייגעלמאַן, העלענאַ נרין, דאָס 17 יאַריק יינגל-דיכטער יצחק בערמאַן און צענדליקער אַנדערע דיכ-טער, האָבן נישט נאָר געמוטיקט דאָס פּאָלק מיט זייערע לידער אין דער גרויזאַמסטער צייט פון אונדזער גרעסטן חורבן און אומקום, נאָר — זיי האָבן דער עיקרשט זייער וואָרט פאַרבונדן מיט אַן אַקט פון נקמה און מיט זייער אייגענעם אומקום אויף קידוש השם, אָן יעדן צווייפל באַוווּזן אַ מוסטערהאַפטן ביישפּיל פון מסירת נפש לנבי דעם גורל פון אונדזער פּאָלק, וואָס האָט גורם געווען די הער-ראַיִק פון דער וואַרשעווער געטאָ.

אַזוי האָט די לעצטע יאָרן דער יידישער שרייבער זיך פאַר-שמידט צו זיין וואָרט; וואָרט-און-טאַט האָבן זיך פאַרנורלט און פאַראיינסט; דער גבורהדיקער אויפגעשרי אין אונדזער ליטעראַ-טור האָט באַקומען אַ נייעם זין, דורך דעם אַקטיוון אָנטייל פון אַ סך פון אונדזערע שרייבער אין די פּאַרטיזאַנקעס, וואָס האָט זיי דער-

הויבן צו אַזאַ מאַראַלישער הויך, וואָס וועט אונדז אייביק דינען ווי אַ מוסטערהאַפּטער ביישפּיל ווי אַזוי צו לעבן און צו קעמפּן פאַר דעם לעבן ווי אַ ייד און ווי אַ מענטש, אין אַ וועלט פון אכזריות און גלייכניגליכקייט צו אונדז, ווי אַ מאַרטיר־פּאַלק וואָס האָט אויסגע־האַלטן זייער אַ סך נסיונות און דאָך באַוויזן אויפצוהאַלטן זיין אייגנ־אַרטיקייט, ביז דעם עקשנותדיקן אויפבלי און נאַציאָנאַלן ווידער־עבורט פון אַן אַרגאַניזירט און אַנערקענט פּאַלק — ישראל. —

אויף דעם נורל פון „יונגוויילנע“ איז אויסגעפאַלן נישט נאָר אַריינצושרייבן איינעם פון די שענסטע קאַפיטלען אין אונדזער לי־טעראַטור, נאָר אויך — דורך פיער־און־בלוט — זיך צו פאַראַיי־ביקן אין אונדזער געשיכטע ווי קעמפער, גואל הדמ'ס פאַר אונדזער חרוב לעבן.

אברהם סוצקעווער איז איינער פון די דיכטער פון „יונגווייל־נע“ וואָס האָט דורכגעלעבט, דער עיקרשט — דורכגעליטן און אַדורכ־געפיבערט דעם גאַנצן גיהנם פון דער היטלער־תּקופה, וואָס האָט זיך אַנגב אין אים אויף תּמיד פאַרדיבוקט און אויף אים אויך גע־האַט אַ געוואַלדיק קרעאַטיוון איינפלוס, וואָס גייט אים נאָך ווי אַ שטאַטן און שטויסט אים אָן אויפהער צו אומאויפהערליכער דיכטע־רישער באַנייאונג, אין זין פון שעפּערישער אַקטיוויטעט, שפּראַכ־ליכע המצאות, גראַם־חידושים ביז ווירטואַזיטעט, פאַרם־מייסטער־שאַפּט, וויזיאָנערישקייט און אומענדליך עמאַציאָנאַלן אויפברויז, אויף אַ הינטערגרונט פון אַ בילדלעכקייט וואָס פאַרכאַפט ממש מיט איר דינאַמישן אויפבלייז און לויטערע זעאונגען. סוצקעווערס פּאַע־מע איז אַ סינטעטישע, טיף פאַרוואַרצלט אין דער טרויעריקסטער וואָר פון אונדזער היינט און נעכטן, מיט אַ פאַרטיפטן, וויזיאָנערישן אַרטיגלייך אין דעם מאַרגן. די פּאַעמע איז ווי פון לאַווע אויסגע־גאַסן; וואַרט־און־טאַט זענען דאָ אַזוי פאַרברידערט, אַז איינס אַן דעם צווייטן איז נאָרנישט צו באַנעמען און אומצעטיילבאַר, ווי אַ סיאַמער צווילינג.

די פּערוזן זיינע פולסירן מיט קאַכעדיק בלוט וואָס אייגענען דיך צו צו דער פאַטעטיק פון זייער טעמאַטיק, פאַרכאַפּן דיך און לאָזן נישט רוען, לאַנג נאָר דעם ווי דו האָסט זיי אַ סך מאָל און ווידער־אַמאָל געלייענט.

דאָס בוך באַשטייט פון צוויי און פערציק קאפיטלען, א פאָר-
ליד און א נאָכליד, וואָס שליסן זיך איינס אין אַנדערן ווי דינגן אין
א קייט. און כאָטש די אלע קאפיטלען זענען געשריבן אין איין און
דערזעלבער פערזנמאָס, זענען זיי אָבער נישט מאָנאָטאָן, א דאָנק
סוצקעווערס זעלטענער שפראַך-דערפינדערישקייט, דער עיקרשט — א
דאָנק דעם דינאָמישן כאַראַקטער און פאַרנעם פון זיין טעמאַטיק,
וואָס פאַרכאַפט דיך מיט זיין אַריגינאַליטעט און הויכגראַדיקן
פאַטאָס.

„געהיימסטאָט“ שפיגלט אָפּ די טראַגיק פון א פּאָלק זאַלבער-
צענט וואָס האָט זיך פאַרגראָבן אין די קאַנאַלן, נאָך דעם חורבן
וואַרשע און ווילנע.

און איינער פון דעם פּאָלק זאַלבעצענט איז דער דיכטער פון
דער געהיימסטאָט — אברהם סוצקעווער אליין.
די פּאָעמע איז געשריבן, אָן איבערטרייבונג — מיט האַרץ און
מיט בלוט.

יעדע שורה איז ווי אויסגעהאַקט פון גראַניט און פאַרכאַפט
מיט דער איינגראַטירטער פון סוצקעווערס פאַרנעם, שוונג און
דינאַמיק.

זיין גראַם איז איבעראַשנדיק מיט זיין נייקייט.
זיין שפראַך — אַן אומדערשעפליכער קוואַל פון אינאָוואַציעס,
בויגעוודיקייט און טרעפליכע המצאות, איבערנעלאָרן מיט געפיל,
בילד, געדאַנקלעכקייט, זעאונגען און בליציקע אַסאַציאַציעס.
זיין ריטם — גראַדליניק און מוזיקאַליש, שטורעמדיק ווי דער
ים און פאַרכאַפנדיק-פאַרפירעריש ווי די מיסטעריע פון דער נאַכט.
סוצקעווערס „געהיימסטאָט“ איז פאַרטראַכט און געשריבן
געוואָרן ווי אַ ווענדונג צו דעם מאַרגנלינד פון דער צוקונפּט:

דו מאַרגנקינד! קום גענטער און איך וועל
פון ווערטער-פאַרבן מאַלן דיר אַ ווינקל
פאַרגאַלט אין דער וואַך...

און די „ווערטער-פאַרבן“ זיינע זענען בילדער-רייך, אַנגעלאָרן
און איבערנעלאָרן מיט פאַטאָס און צייכנס פון דער וואַך, וואָס ברע-
נען דיין געוויסן מיט דער מוראדיקייט פון דער אַקטועלער איבער-

לעבונג. ווי א דונער שלינגט ער זיך אריין אין דיין געהער און דו-
נערט דיר אין אויער אריין:

...אנטפלעקערש צעוויקל איד, באווייז

געשטאלטן היינטיקע, וואָס ניט פאַרשווונדן

אין דער געדעכעניש פון צייט...

און באווייזן באווייזט ער זיי, אין זייער פולער טראַנישער
נאָעטיקייט, וואָס פאַרגליווערן דיר דיין האַרץ. ער פאַרגעסט אויך
נישט זיין לייענער און ער רעדט צו אים אזוי:

געדולדיקער לייענער, זוד נישט אַרומעט

דעם דיכטערס פערזאָן אין דער ווילדער פּאָעמע. —

נאָר אויב דו ווילסט דוקא דערשנאַפן דעם דיכטער,

דערגיין זיין באַציאונג צו זיך און צו יענעם —

גראַב טיפער זיך איין אין די שאַטנס און ליכטער

פון זיינע חברים, דאָרט וועסטו דערזען אים...

האָב איך אָנגענומען דעם דיכטערס עצה, זיך פאַרטיפט „אין
די שאַטנס און ליכטער פון זיינע חברים“ וואָס ער האָט דאָ באַ-
לעבט מיט דעם זעלטענעם כוח פון זיין פען, און „דאָרטן“ דערזען
אים“ און געהערט ווי ער תפילה:

אַ ווערטער, שאַטנס פון מיין בלוט און גאָל,

איד קלאַמער זיך אָן אייד און פרוּז דערציילן.

זיין פּאָעמע איז אַבער אַ סך מער ווי אַ „פרווו (צו) דערציילן“,

ווייל זיין „בלוט און גאָל“ צירקולירן אין איר טאַקע אויף אַן אמת

און פאַרשווענקען דיין גאַנצן מהות בשעת דו לייענסט איר. —

ביים סאַמע אָנהויב פון בוך טרעפן מיר דעם דיכטער אין דעם

פּוּנ-אים-באַמאָלענעם רעטראַספעקט פון אַ האַרכסטזון. סוצקעווער

זינגט:

אין טיגל פון ייִדפּאַרגאַנג האָט זיך געשמאָלצן

אַ זילבערנער לייכטער, אַ קוימען, אַ דינע,

צעשפּליטערטע שויבן, פאַרסאַזשעטע האָלצן,

דער שולחין, די בוינע, דער צאָרן, די שונאה,

די ביקט אויפן טורעם, דאָס קינד אינעם וויגל,

און אַלע געשטאַלטן דערטרונקען אין שפיגל.

ער לאָזט זיך אָבער דאָ נישט פאַרגליווערן און ער פרעגט
אימפּולסיוו:

צי ווייל סיהאַט אַ חלוט באַפּוילן מיין דאיה
אַדורכשניידן שיכטן, באַזינען די וואָרקייט?
און ער נעפינט באַלד דעם באַשייד:
עס האָבן די גלידער געעפנט אַ וויע
צו זען אין די לייזן אַ בלענדיקע קלאַרקייט.
מיט גלאַז אין טשוּפּרינע ווי גליוועריס קאַלטע
האַב איד זיך געשאַרט דורך די געסקעס די אַלטע.
אַזוי דערזעט ער גלייך „אין די לייזן — אַ בלענדיקע קלאַרקייט“
און עס ווערט פאַר אים באַלד קלאַרק, אַז ער באַדאַרף, עס איז
פאַר אים אַ מונ, צו „באַזינען די וואָרקייט“, דער דאַנקבאַרער זיין
און ציל פון זיין „געהיימשטאַט“—פּאַעמע. עס שטעלט אים אַפּ אַ
פּרוי און זאָגט אים:

פאַרמאַגסטו קיין אַנדערן, בעטערן וועג ניט —
אַהער, קום אַריין אין געהיימשטאַט און פרעג ניט.
אַזוי קומט סוצעווער אָן אין דער געהיימשטאַט, וווּ עס איז
אים באַשערט, ווי מיר וועלן באַלד זען — צו שפּילן אַ נאָר גרויסע
דאַלע און ווערן דער דיכטער פון אונדזער פּאַלק זאַלבעצענט.

די פּרוי שוין אַ זקנה, פּאַרויס האָט געהונקען,
פאַרהויבן פון ברוק אַ פּאַרזשאַווערטע גראַטע
און מער איז די זונשיין אויף אונדז ניט געפּאַלן,
מיר זענען אַראָפּ אין דעם תּהום פון קאַנאַלן.

און דאָ, אין דעם „תּהום פון קאַנאַלן“, טיילט ער דעם גורל
פון דעם פּאַלק זאַלבעצענט, אויף זיין מאַרטירער-וועג צו ליכט און
פּרויהייט. עס נעמט אים באַלד אַרום אַ מורא אין ער פרעגט
פאַרכיטערט:

אַצינד, מיט דער נאַרישער הויט אויף די לענדן,
איך שיהײס אין געשטאַנק, דורך אַ קלעפּיקן פינצטער
אין מוזלזאָך-געוועלבו. צו וועמען זיך ווענדן?
אַ וווּ איז אַן אָפּרו, אַ שטערן אַ מינדסטער?
נישטאָ קיין באַשייד. דער חושך פון קאַנאַל איז נישט איבער-

קלייבעריש און ער פארשלינגט אלץ-און-אלעמען — איננאנצן. און סוצקעווער דערציילט ווייטער: דער

זכרון געדענקט נישט ווי לאַנג כּיבין געשווומען דורך כלערליי רערן אי ברייטער, אי שמעלער, אַ שעה צי אַ יאָר? נאָר מיר זענען געקומען צו עפעס אַן אָפּגעשייט אָרט ווי אַ קעלער.

מיטאַמאָל אָבער באַפּאלן אים, „שוואַרצאַפּל-געשטאַלטן“ וואָס באַשמעקן אים ווי חיות... און יעדער איינער נישטערט אין אים „זיין פאַרלוירנס“.

עס לעבן נאָך ייִדן? קומט דין אַ געווימל:

ניט שוין זשע געבליבן בלויז צען? (און דאָרט אויבן, געזען דורך אַ גראַטע, אויף פּיצעלע הימל, עס האָבן אַרומגעלופט זוניקע טויבן.)

— פון צען — האָט אַן אָטעס געגרייזט זיך בלוילעך — וועט ווערן אַ פּאָלק, אויף להכעיס דעם מולך.

אזוי האָט ביי דעם ערשטן כאַריר פון דעם דיכטער מיט דעם פּאָלק זאָלבעצענט אין אים גלייך אויפגעבטחונט דער גלויבן, אז „פּין צען וועט ווערן אַ פּאָלק, להכעיס דעם מולך. און אין דעם „ווערן אַ פּאָלק“ להבא, נאָך דעם בלוט-מבול — „להכעיס דעם מולך“, באַשטייט דאָס זינלעכקייט פון סוצקעווערס מייסטערהאַפּט-טער פּאָעמע „געהיימטשאַט“.

דעם דיכטער נעמט נישט לאַנג זיך צו אַרדענטירן אין דעם קאַנאַל-חושך אויף דער אַרומיקער סביבה. ער זעט און באַמערקט:

דאָס פּאָטיקל טאָגליכט, וואָס פּאָלט דורך אַ גראַטע, אַנטרינט ווי אַ גנב אין תּהום פון די רערן.

ביי איינעם אַ שאַטן באַמערק איך אַ לאַטע,

ביים צווייטן — די תּפּילין צעבליט אויפן שטערן.

און אינמיטן, נאָר אומגעריכט —

אַ קינד — נאָר בעת מעשה איז קיינער ניט זיכער.

פּאַרטייטשט מײן געברענגערין: כּיהאַב פון אַ ברונעס

דערהערט אַ געצאַפּל, דעם נפש געפונען.

דאָ נינונט אַפּילו אויף דאָס נעזאַנג פון „מה טובו“ און —

אַ האַנט איז געשווומען פון קאָסמישע ברענעס,

פארוואנדלט די מענטשן אין לויטער לעגענדע.
 אזוי האָט די וואָך אונטער דרערד מ'ד באַגעגנט,
 ווען כ'האָב מיט געקוילעטער שטאָט זיך געזעגנט.
 אזוי האָט אונדזער דיכטער ביסלעכווייז... אין איטלעכן שאַטן
 דערשמעקט זיך אליין — יענעם חלק... „וואָס האָט אים געפּעלט,
 און מיט דעם כוח פון זיין וויזיע דעם חושך פארוואַנדלט אין ליכט,
 זיך אליין אינגאַנצן רעהאַביליטירט — און יעדן געשטאַנק אַפילו,
 מיט געוואַלד... פאַרביטן אויף שטענדיק אויף ריח פון היישניט אין
 פרישן פרימאָרגן“, וואָס איז געוואָרן כאַראַקטעריסטיש און אויך
 סימבאָליש פאַר דעם קאַנאַל־לעבן אין דער געהיימ־שטאָט. —
 סוצעווער פירט אונדז איבער זיין אונטערערד־וואָג און
 שטעלט פאַר אונדז פאַר „...אונדזער אייגן געבויעט מאַליגע... אין
 דעם ערדענעם אויסגראַב...“ און מיט אַ זיכערער האַנט מאַלט ער
 פאַר אונדז אויס די אַלע פאַרשוניען פון די קאַנאַלן — דאָס פּאָלק
 זאַלבעצענט, אין וועמענס גאַנצן מהות, באַוועגלעכקייט און געמיט־
 צושטאַנד, עס גלייט פאַר אונדז אויף די פולסטע טראַגיק פון אונד־
 און מיט דעם כוח פון זיין וויזיע דעם חושך פארוואַנדלט אין ליכט,
 ויהי, און עס איז געווען אין דעם יאָר.

תש"ג, חודש אלול, כ"ג. ניסאָ מער
 אין ווילנע קיין י"ד. די לעצטע טראַנספּאָרט
 אַוועק, ניט צו קומען, אין האַרבסט־יקו יאָמעד.

דאָס איז דער ס"ה פון אונדזער ירושלים דליטע. און פון איי־
 נעם פון די לעצטע טראַנספּאָרטן שפּרינגט אַרויס גדליה דער לערער,
 נידערט אַהער אַרונטער, און — „מיטן געשטאַנק זיך פאַרברוי־
 דערט... „דערנאָך זוכט זיך אָפּ אַ נייער „... אַ פּאַליע ביינאַנד מיט
 זיין מאַמען, דער פאַכטערקע אַסתר.“ עס באַווייזט זיך אויך אַראָנע —
 אַ פּליט פון האַמבורג, וואָס רעדט ניט קיין ייִדיש —
 און צערטלט אין וואַסע זיין גורל ייִדיש.

דער מוטער שטראַם בריינגט אויך ליפּמאַן דעם דאָקטאָר, דעם
 פּרוש ר' נתן אין פאַרמעט געקליידט, און אַסתר בריינגט אויך אַ מיידל
 דבורל, און דבורל געפינט אונטער אַ גראַמע אַ בלינדן. עס זוכט
 זיך אויך אָפּ אַ „טראַגעדיקע פּרוי, וואָס פון סכר אַנטרונען מיט

שניירווייסע האָר, מיטן נאָמען קריינע. און דער סאַמע לעצטער, דער צענטער — איז ער אליין: אונדזער דיכטער אברהם סוצקעווער. אזוי האָט זיך פאַרגראָכן דאָס פּאָלק זאַלבעצענט אין אַ וועלט וואָס איז פאַרקאַפּויערט. נאָר דאָס ליכט פון גלויבן און האַפענונג האָט זיך פונדעסטוועגן — צו להכעיס אלע אומשמענדן! — „... באַוועגט פאַר די ליפן ווי נישט קיין געזעענע רויז...“ און, דער עיקרשט — אויך „געעפנט אַ מאָרגן אין מאָרגן...“ און די עפענונג פון „אַ מאָרגן אין מאָרגן“ ווערט דער ליכט־שנור ביי אונדזער פּאָלק זאַלבעצענט אין דעם חושך פון דער געהיימטשאַט.

עס שטעלט זיך איין אַ ווירטשאַפט און פּאָליע פאַרטיילט „מיט איינזען און כבוד“ אַ פונקציע פאַר יעדן בירגער פון אונדזער גע־היימטשאַט. אזוי באַקומט זיך אַ בילד פון דעם פּאָלק זאַלבעצענט, לויט די פונקציעס פון יעדן איינעם.

גדליה דער לערער פאַרשרייבט די כראָניק „לזכר די קומענדיקע דורות“; ליפּמאַן, אַ דאָקטאָר — „וועט אונדז פון מחלות פאַרהיטן“; קריינע, „וואָס קלייבט זיך צו ווערן אַ מאַמע“ — וועט האָדעווען דאָס קינד וואָס פּאָליעס מאַמע האָט אַהער געבראַכט. דערווייל וועט זי זיך צוגעווינען צו גיין אַרום אַ קינד „וועט שפּעטער זיין גרינגער...“ און דעם בלינדן — אים ווערט צוגעטיילט דער כבוד פון „...זיין ביים אַריינגאַנג אַ וועכטער...“ און

דעם פליט אַראָנע, גשולט אין פינגאָצן,
האָט פּאָליע באַשטימט ער זאָל ווערן דער מייסטער
אין אויפקלייבן געלט, עס באַהאַלטן אינגאַנצן
ביי זיך, אין אַ גרויסן מלוכהשן טייסטער.

אזוי ווערט אונדזער פּאָלק זאַלבעצענט פון סוצקעווערן אפילו אביסל באַעפערט מיט אַ טראָפּן איראָניע... אַן אויסנאַם ווערט דאָ געמאַכט מיט ר' נתן דעם פרוש. אים דערלויבט פּאָליע, אליין צו באַשטימען טאָן וואָס ער וויל. און אָן קווענקלעניש בעט זיך ר' נתן:

רבּותי, דערלויבט מיט צו זיין אייער שוסטער,
איך וויל קאָטש מיט עפעס באַהילפיק זיין, דינען.
און אויסגעהערט האָט מען די רייד ווי אַ מוסטער
פון מענטשלעכער טריישאַפט, וואָס נישט צו געפינען.

און דבורל „וועט וואַשן קליידער“. און דעם דיכטער אונדזערן אליין, ווערט צוגעטיילט דער כבוד צו מוטיקן דאָס פּאָלק זאַלבעצענט: און דו, חבר דיכטער, באַזון אונדזער טרויער מיט לידער... אַ דאַנקבאַרע אַרבעט וואָס ער האָט דורכגעפירט מיט דעם פּולן באַוווסטזיין פון אַן אַהריותפּולן, ציל־באַוווסטן דיכטער; ערנסט, נעוויסנהאַפּט און עכט, מיט גרויס־דיכטערישן כּוח און וויזיאַנע־רישקייט, עשירות פון שפּראַך־אינאָואַציעס און גראַם־חידוש. אזוי וואַקסט אויס פאַר אונדזערע אויגן דאָס פּאָלק זאַלבע־צענט מיט אַלע איינשאַפּטן פון אַן אמת פּאָלק, וואָס לעבט און קעמפט מיט מסירת נפש פאַר דעם לעבן פון דעם מאַרגן, ווייל —

אזוי האָט ער, פּאָליע, מיט שכל, באַקלערטקייט,
פּאַרטיילט יעדער איינעם זיין חלק באַשערטקייט.
ווי צווייגן דורך נאַכטיקן רעגן באַקאַרשטוט,
מיט היימישקייט האָט זיך צעבליט די מאַליגע.

— און —

דער היינט האָט ביים נעכטן דעם ווילן געירשנט
עס איז דאָ אַרײַן אַ תּנכײשע שכינה.

די שיינקייט, גרויסקייט און פּאָעטישע גבורה סוצקעווערס לינט, אין דעם כּוח פון קענען אַריינצווינגען די ירושה פון נעכטן אין דעם פאַרבלוטיקטן היינט. און די תּנכײשע שכינה האָט באַזעלט דאָס פּאָלק זאַלבעצענט מיט יענער כאַראַקטעריסטישער עקשנות אונדז־זערער, וואָס האָט געצווונגען די דרויסנדיקע וועלט צו ווערן „...דעם בלאַטיקן מענטש אונטערטעניק...“ ביז די צייט איז געקומען, ווי מיר וועלן שפּעטער זען — און דאָס פּאָלק זאַלבעצענט האָט דעם חושך פאַרלאָזן, מיט געוואַנטקייט און שטורעם, און אויפּסניי אַנגעהויבן דאָס ליכט פון דעם טאָג צו באַהערשן. —

דאָס קינד צאַנט. עס נויטיקט זיך אין פּריש בלוט, לויט ליפּמאַנס טעאָריע. אסתר אָבער איז רואיק. זי וויל בלויז האָבן אַ צינעלע „וועט ס׳קינד פון דער ציגענער מילך ווערן פעסטער“. און —

דעם זעלבן פאַרשאַג איז די פּרוי שוין געקראָנן
פון גראַטע אַרויס צו מאַטיקען דעם שכל.
און כאַטש זי באַמערקט און לייענט

איבער אַ גאַס — אַ פּלאַקאַט אין געשימער:

„די שטאַט איזט בעפרייט פּאָן דען יודען פיר אימער“

קומט זי פונדעסטוועגן אָן וווּ זי וויל און באַדאַרף אָנקומען. זי באַ-
מערקט אַפילו „אַן עפּלכויס גלאַצט מיט אַן איינציקן עפּל“ און אז זי
טוט „...גענענען צום עפּל, איז פּאַלט ער אַליין איר אין האַנט ווי אַ
קוש אַ צעשטראַלמער“. אזוי קומט זי אָן „צום שכן מאַטיקעס נע-
הויקערטער כאַטע“ און דער גוטער מאַטיקע „ער גאַפט אַ פּאַרקלער-
טער“, ווערט באַלד היימיש און אַפילו ביז גאָר פּריינטלעך צו אַסתרן.

עס טויכט אויף די פּריינטשאַפט פון אַמאָל, און —

דען טיש ווערט באַוואַקסן מיט בלינעס אויף טעלער

און אַסתר דערציילט וואָס די צייט האָט פּאַרשוויגן.

און אז מאַטיקע האָט —

געהערט אַז אויך פּאָליע ער לעבט, — האָט דער פּויער

צעשמייכלט זיך אַזש, ווי ער וואָלט מיט זיין שמיכל

געוואָלט פון דער כאַטע פּאַרטרייבן דעם טרויער,

און תּיכּף באַטראַכט מיט אַ גראַדיקן שכל:

קומט ביידע אַהער. אויב דיין זון איז אַזאַ נאָר

ווי פּויער, באַדאַרף אים דער וואַלד, פּאַרטיזאַנער...

אזוי דרינגט דער וואַלד, די פּאַרטיזאַנקע — אַריין אין דער

געהיימטשאַט, דורך דעם געפּליסטער פּון דעם גוטן מאַטיקע — דער

וואַלד באַדאַרף אים, פּאַרטיזאַנער... — און ער דערציילט איר מיט

שטאַלץ פון זיין זון אַדאַמעק, וואָס „דרעמלע פּאַרשיט מיט קאַר-

טאַפּל“ און אויך פון זיינע קאַמפּן און שלאַכטן מיטן שונא. און

אַסתר — זי איז אָפּנהאַרציק און באַטאַנט, אַז —

„אַן פּאָליען איז שווער צו באַשליסן...“

אין זי שעמט זיך נישט און מאַנט אַ ציגעלע פּאַר

אַ קינד, עס איז קראַנק און צעפּייניקט פּאַר הונגער.“

און אַסתר פּירט טאַקע אויס וואָס זי וויל:

פּאַרנאָכט האָט אַ פּרוי אין געבּלוחטער פּאַטשיילע

געטריבן אַ ציג מיט אַ פּוּלינקער הייטער.

דאָס איז די ערשטע, די דעקטע — פּאַרבינדונג פון דער „גע-

היימטשאַט“ מיט דער דרויסנדיקער וועלט. —

דער נעזונטער מענטש, פאליע — וואָס האָט זיך פּריוויליג פאַרגראָבן אין דער געהיימשטאַט, איז אומרואיק, זיין געוויסן פלאַנט אים און די אומרו זיינע — זי יאָגט אים צו ווייטערדיקע קאָנטרעמע מעשים. ער פרעגט זיך אליין:

צי מעג ער זיך דאָ פאַרקאַנאַלעווען ווייטער?
ער דערמאָנט זיך אָן די קאַמפּן אין דער געטאָ, אָן אייגענעם כאַטן, וואָס איז „געפאַלן דעם זון אויפן אָרעם“ מיט אַ שמע ישראל אויף די ליפּן —

נאָר ווייטער פון ישמעלי האָט זיין בליק זיך געריסן,
געבליבן אַ טשוואַק ביי דעם זון אין געוויסן.
און אָט דער „טשוואַק“ ברענט, וועקט, רופט און מאַנט — ער לאָזט ממש נישט רוען. און צוליב דער מאַמען וואָס ער האָט נישט געוואָלט איבערלאָזן אין געטאָ וואָס „איז פול מיט מערדירים“ זען נען ביידע צוזאַמען אַהער אַנטרונען „אין מלכות פון מיין און ברייאַנטענער בלאַטע“.

און זיין געוויסן מאַנט ביי אים און פרענט:
צי האָט ער פאַרשוועכט פון אַ קעמפּער די ווערדע,
באַדאַרף ער זיך שלאָגן אין ברוסט אויף חרטה?
און צו זיינע „ברידער אין דער פינצטערניש“ זאָגט ער אזוי:
איך קען מער נישט וואַרטן אויף גוטע באַפרייער,
כי וויל קעמפן אין וועלדער — — —

אים עקלט יעדער באַוועג פון זיין אָרעם, אים דוכט זיך — אז
עס קנייפן מיך פינגער געוואַקסן אויס קברים:
— קויף־אויס אונדזער אומקום, דערפיל אונדזער האַפּן!
איז ווי קען איך אַנדערש אָן ענטפער זיי געבן?
ניט מיר — עס געהערט צו די טויטע מיין לעבן.

אזוי באַלויבט דעם געוויסן — דער צעפייניקטער געוויסן פון אַ
צום טויט פאַרפייניקט פּאַלס! — פון אַ פּאַלק זאַלבעצענט, אברהם
מוצקעווער — אין דעם הושך פון זיין געהיימשטאַט, וואָס רייסט
שטיקער פון זיך אליין מיט דער טאַפעלער מאַנונג: אויסקויפן אונדז
זער אומקום — דערפילן אונדזער האַפּן!
און אז דער פרוש ר' נתן „געהילט אין יריעות אַנשמאַט אין

געווענדער" פשטלט אויס און פרעגט: "... דאָס הרנען איז חשובער אידער צו העלפן א יידן?" און ער באַפעלט פאָליען צו מאַכן זיך קלערער, אים דערמאָנענדיק דערביי, אז —

מיר זענען דעם אשמודאי איבערגענוטפערט.

און נאָך דעם ווי ער דערמאָנט, אז ס'איז "פאראַנען דאָ א טראַגעדיקע פרוי און א בלינדער" און, ער וואָרנט — אז "די פרוי דאַרף בקרוב געבוירן..." און אז עס טליעט נאָך בכלל א פאָלק זאלבעצענט מיט זיין אמת, באַווונדערט ער פונדעסטוועגן פאליעס רייסן זיך צום קאַפּ, נאָך נקמה. און כאַטש ער וויל נישט, "בינדן מיט שטריק זיינע פליגל", די פליגל פון פאליעס געדאַנק וואָס איז אַנדערש פון זיינעם — תחינה'ט ער פונדעסטוועגן אויס זיין געפיל צו אים און א בענטשונג:

געבענטש זאָלסטו זיין מיט דער ביקס אינם וואַנדער —

און ערשט נאָך דעם ווי דער פרוש האָט באַנאָסן די נעגל, איז ער "מיט כוונה אוועק צו א גראַטע דורך א זייטיקן שמעגל כדי דאָרט מחדש צו זיין די לבנה".

אזוי אינקאָרפּערירט און פארשופט דאָ אונדזער דיכטער דעם עקשנותדיקן אַקט פון עבודת הבורא, דורך דער תמימות פון דעם פרוש — א גלייכבאַרעכטיקטער בירגער אין דער מלוכה פון דער גע-היימשטאָט — אין דעם אָנגעזיכט פון דער העראַאיק פון סוצקעווערס פאָלק זאלבעצענט.

עס מישט זיך דאָ אויך אַרײַן די עראַטיק, וואָס איז אפילו דאָ, אין דער קאַנאַל-וועלט, קאָנטיק אומפאַרמיידלעך — אויף אן הינד טערגרונט פון אומגעריכטער שיינקייט, אין קעגנזאַץ צו דער הייליקייט פון קידוש לבנה, וואָס ווערט פון סוצקעווערן דעהויבן צו דעם סימבאָל און אַקט פן אַניווערסאַלער קדושה. פן איין זייט האַפּטען יידן: אוי, שלום עליכם! און פון דער צווייטער זייט —

א מורחל-געשווייג ווי א שניידיקער פאָדים

און רייסט זיך פּונאַדער באַ ערשטער באַרירונג.

סיאַז דבורל. זי שטיקט אירע זודיקע פחדים.

אין סוּקלעניש גליחצערט איר צאָרן ווי צירונג.

אין סראָפן פאַראייביקט איז שוין די לעגענדע.
 פאַרשפּיגלט. פאַרזיגלט דעם לעבנס געראַנגל.
 סוצקעווער שפּילט דאָ אויף די ראַמאַנטיק פון ער־און־זי.
 אויף אַ צערמליכן און דין־דינעם אופן. די בילדער בייטן זיך ווי
 אין אַ קינאָ און —

עס ענטפערט די שטומקייט מיט זילבערנע דינגען.
 מיט חוֹזֶן־געפליעסק און געפייפלטן שפּרינגען.
 די אומפאַרמירלעכע ראַמאַנטיק פון דער געהיימשטאַט ביי אַ
 פּאָלק זאַלבעצענט, אויף אַן הינטערגרונט פון איינאַרטיקער דיכ־
 טערישער שיינקייט:

..און העט ביי דער גראַסע מיהאַלט נאָך אין סאַנצו
 ביי פּרישן לבנה־וועבס פול מיט הנאה.
 ביז וואָנען דער מולד צעפאַלט זיך אינגאַנצן
 אין ליכט־זיילו אָקערשט געבוירענע, בלאָע.
 און זילבערנע כּרובימלעך פּלאַטערן, טויכן
 אין וואַסער, דערטריוקען זיך, שימערן ווידער.
 זיי שמעלצן פּונאָדער מיט וואַרעמע הויכן
 די פינצטערניש, טוען באַלייכטן די גלידער.

דאָס פּונאַנדער שמעלצן „מיט וואַרעמע הויכן דאָס פינצטער־
 נישׁ" איז דאָ נישט קיין צופאַל, זיכער נישט קיין קאַפּריז פון אַ
 דיכטערישן איינפאַל — נאָר, דורכאויס, סימבאָליש פאַר דער גאַנצער
 אין צער־געלייטערטער געהיימשטאַט, וואָס שטרעבט דורכאויס,
 מבטל צו זיין דעם חושך און ברענגען ליכט פאַר דער גאַרער וועלט,
 אין ערשטער ריי — דער יידישער. —
 אויפן זאַרעטשער בית־עלמין אין אַ רעגן, רייסט אסתר „מיט
 די נעגל די בייניקע ערד“. דאָס איז זי אַהער געקומען מקבר זיין
 „דאָס קינדל“.

זי ברענגט עס מיט ליבשאַפט אין קבר: שלאָף רואיק!
 (אַזוי ווי אַ קינד סיערשטע מאָל אין חדר).
 ווי געפעלט אייך די פּאַטעטיק און נשמה־ציטער פון אַט דעם
 פאַרנלייך?

א בליץ ווייזט אַ יידישן אות וורניט־וואַיק,
 ער איז דעם בית עלמינס אַנטפלעקער, באַשיידער. —
 פּונדאָנען קומט דבורל?

...ווייס דען דער פייטן פון וואָסערע וועלטן
 עס צויערט צו אים אין געהיימטשאַט זיין דיכסונג?
 דער ענטפער איז:

זי קומט אומגעריכט ווי די פרייד, ווי די אומפרייד.
 אזוי אויך דבורל. און

אַן דבורלען — גייט עפעס פאַרלוירן אָן עיקר,
 עס ווייסט די באַשאַפונג צעריסן אויף שטיקער.

איז נעקומען די דיכטונג פון אברהם סוצקעווער און דורך
 זיין באַפלייטשן־און־באַבלוטן דבורלס געשטאַלט אין אונדזער דיכ־
 טונג אויף אייביק, האָט ער די באַשאַפונג אָפּגעהאַלטן פון זיינען
 און ווערן „צעריסן אויף שטיקער“; איר אַ שמויס נעמאַן צו אַ נייעם
 בראַשית מיט דעם כוח פון זיין אינטואַיציע, און אדרבה, זעט וואָס
 עס באַקומט זיך:

איר פנים ווי דורכעאיק־דאָזלעכער פאַרפאַך
 אַנטקעגן אַ פּלעמל. סיבאַוואַכן זי שטאַלצע
 פאַרהויבענע צעפּ. און די אויגן — אַלץ שאַרפּער
 ווי אָן דער לבנה־שיין שליפּן זיי וואָלט זי.
 און שטראַלן געבויגן אין אַוונטיק וואָסער
 דערמאָנען דיר גלייך אירע הענט, ווען זיי גיבן
 מיט צאַרטער באַוועגונג אַ לייכטן פאַרימסר,
 אַז איבער דעם אומקום עס קיניגט דאָס ליבן.
 די הענט פּלעגן קאַרמען קלאַווישן מיט קלאַנגען,
 דער עכאָ פון זיי איז נאָך אַלץ נישט פאַרגאַנגען.

אזוי באַלעכט דאָ סוצקעווער דעם עכאָ פון די קלאַנגען וואָס
 דבורל פּלעגט אַרויסכישופן פון אירע הענט. און דאָס ליבן, קיניגט
 דאָ באמת מיט אַלע חנען פון סוצקעווערס געהיימטשאַט, וואָס צו־
 בערט מיט דעם רייז און חן, אימפּולסיוון און דערציילערישן כאַ־
 דאַפטער פון זיין דיכטונג.

נעבראַכט אין קאַנאַל האָט איר אַסתר, און —

טיהאָט אסתר באַמערקט די פאַרהוילענע יעגער
און דבולעו גענומען צו זיך אויף געלעגער.

און אַפילו „גדליה, וואָס פירט דאָ אַ פינקס — ער לוגט אַ צעברענג-
טער אין פינצטערניש“ און עס טרעפט אָפּט —
אַז אונטער איר נאָרע אַוועק איז ער שלאָפּן.

און דאָ, ביים פּאָלק זאַלבעצענט אין די קאַנאַלן — באַשאַפּט
זיך „די סימפּאָניע פון מיז“, וואָס ווערט פאַר אונדז אויפגעשפּילט
און מייסטעריש דורכגעפירט פון אברהם סוצקעווער, מיט דעם זעל-
טענעם כוח פון זיין ריטמיש-שפּראַכלעכער עמפּינדלעכקייט און
דערפּינדערישקייט, חידוש פון גראַם. דער שטורעם-קאַנאַל מיט זיינע
פינצטערע פייכטע געוועכסן באַקומט לשון און לעבט-אויף דורך
דעם כישוף פון דיכטונג, וואָס „קומט אומגעריכט ווי די פּרייד, ווי
די אומפּרייד“ — און באַסימנט יעדן אויפרוי פון דער בלאַטע, זומפּ,
„שטראַם פון אַ וואַנע מיט ריח פון זייפּן“, דעם באַריר פון שטיקלעך
גלאַז, דאָס פלוישעכץ פון בלעכלעך און טשוועקעס אין וואַסער גע-
הירן, מיט די פאַרשידנאַרטיקסטע טענער פון מוזיק, וואָס שפּיגלען
זיך אָפּ אין דעם אויסגעדיכטעטן געמיט פון סוצקעווערס דבורל.
און ביים לייענען עס, פילט איר ממש דעם רעזאָנאַנס פון „פאַרבאָר-
גענע טענער, געשליפּן און אידל“, וואָס „האַבן די רעד אין אַ גאַרטן
פאַרוואַנדלט“, כאַטש —

אַנטשאַט סאָלאָווייען — גאָר מיז אין די טשאַטעס

צעטשורעמטע יאָגו פון זייטיקע לעכער

און שפּרינגען זיך ווילעריש אונטער די גראַטעס.

און דבורל, וואָס פילט ניט די שטראַמען — וויל אַ ווערק פון די
מענער באַשאַפּן. און עס באַקומט זיך דערפון טאַקע אַ ווערק, אַן
אמת קונסט-ווערק — פון אברהם סוצקעווער, וויל די זעלטן פיינע
פאַנטאַסטיק וואָס סוצקעווער אייגנט צו צו דבורלען אויף אַן הינ-
טערגרונט פון קאָלירפולער בילדלעכקייט, געהערן צו די נרונט-
שטריכן פון סוצקעווערס דיכטערישן פאַרנעם און דערנרייכונג אין
אַם דעם בוך, און „די מויזן-סימפּאָניע“, — איינע פון די שענסטע
פערל אין דער קרוין פון זיין דיכטונג. —

עס קומט פאַר אַן אַליאַרם! דאָס וואַסער פאַרשווענקט דעם חלל

פון דער געהיימטשאַט. אלע לאָזן זיך „אין שטראַמיקן קיניגרייך בלאַנקען און זוכן אַ מיקלט אַ צווייטן“. עס טויכן דאָ אויף בילדער פון רעטונג: פאַלע טראַגט דעם בלינדן, אסתר — די ציג. און ליפּ מאַן — די טראַגיקע פרוי. נאָר איין ר' נתן טראַגט —

דעם אָפּשיין פון ספירות אין זעאונג פאַרשלאָסן —

דער צושטייער פון דער געהיימטשאַט צום אויפהאַלט, אונטער די גרויליקסטע אומשטענדן — פון אונדזער נאַציאָנאַל־רעליגיעזן לבוש פון אונדזער צער'פולן לעבן. דערווייל ווערט דבורל פאַרפאַלן אין ר' נתן נעמט גרימען:

פאַרלוירן די תורה אינמיטן דעם שווימען.

נאָר פּלוצים:

דערזען האָט דער פרוש ביים טייך אַ דערפרייער

זיין תורה, פאַרכאַפט אין שטאַכעטן, צעריסן,

מיט אותיות צעגריזשעט פון מיז. און דער צווייטער

מיט בליציקער בייטש פון דער ליבשאַפט געשמייטן —

האָט דבורלען דערשמעקט ערגעץ העט אויף אַנטאַקאָל

מיט קאַלטע פאַרגליווערטע אָרעמס ווי שטיינער.

אַזוי ווערן דאָ פאַרצווילינגט די בליציקע „בייטש פון ליב־שאַפט“ צו דער פרוי — דעם מענטשן, מיט דער דערפרייענדיקער ליבשאַפט פון פרוש — צו דער תורה. האָט טאַקע ליפּמאַן „געבראַכט צום באַוווסטזיין“ אונדזער דבורלען, און דער פרוש — ער האָט נע־ראַטעוועט אונדזער תורה. —

אין דער פונקט־נייער דירה וואָס דאָס פאַלק זאַלבעצענט האָט פאַר זיך אויפגעבויט „אין אַ מאַדנער געשווינדקייט“, דערציילט דער בלינדער פון יענער צייט, בשעת דער האַקנקרייך האָט געפאַל־טערט ווי „דער הערב פון מעת לעתן“ און „די שוואַרצע דערנריי־כער“ האָבן געהוליעט אין אַ פאַלאַץ וווּ נאַפּאַלעאָן איז געזעסן „לזכר פון ווילנע אָן יידן“. — „ווי ער (אַליין) איז געשלאָגן געוואָרן מיט בלינדקייט“. עס פלאַקערן דאָ אויף גרויליקע בילדער פון אַ שחיטה אין געטאָ, ביז צו דעם העכסטן פונקט פון פאַרצווילונג, ווען ס'ווערט „שוין בעסער אַליין זיך פאַרסמען“. האָט ער דעם ציאַן קאַלי וואָס ער האָט אין אַ קנאַפּ געטראָגן אינזינען געהאַט צו

פארטיילן אין חלקים פאר אלע. פלוצים אָכער, נאָך דעם ווי אלע זיינע ליבע האָבן זיך פארסמט — איז זיין טייל ציאַן־קאָלי „ניט־געוואָרן, און אליין איז ער פארבליבן מיט אייגענעם שאַרבן“ ווי „דעם טויטס א פארטראַכטונג“. און דאָ ווידער, „איידער עס האָט נאָך דער בלינדער געענדיקט“ — בליצט־אויף א פלאַם „...ווי די זין וואָלט געפאלן“. עס באַפאלט אלעמען א שרעק.

נאָך פאָליע צעלאַנט זיך. דאָס האָט ער פון אויבן געצויגן עלעקטרישן שטראָם פאַר דער וווּיוונג.

און דאָס וואָס איז ערשט געווען „דעם טויטס א פארטראַכ־טונג“, ווערט — אין אָנגעזיכט פון דעם „עלעקטרישן שטראָם“ מנוֹלגל אין א סימבאָל פאַר דעם פאָלק זאָלבעצענט, וואָס רייסט זיך מיט צאָן־און נעגל צו ליכט, נקמה און באַפרייאונג. — עס רוקט זיך אונטער די נאָכט פאַר יום כיפור און „פונדאָנען, פון ירושלים של מטה“ גליטשט זיך אַרויס ר' נתן „...אייער אליין, אין געקריך און געהיפער...“ און שלעפט זיך

אָוועק אויפן שולהויף צו זאָגן סליחות

ווי פאַר דער מלחמה. דערזען האָט ער דעמאָלט צעגראָבט און צעבערגלט זיין געטלעכן יחוס, — אַ חלום פאַרוואַנדלט אין ליים, ווו עס פלעמלט דער נאַכטיקער טוי, און דער בייניקער זקן — געוואַלט האָט אין דעם זיינע אַשיקע לאָקן.

אזוי הרובט־אויף פאַר אונדזערע אויגן דער טרויעריקער ס"ה פון אונדזער ירושלים דליטע, אין א „חלום פאַרוואַנדלט אין ליים“ — און מיט ווייטיק פרעגט אונדזער דיכטער:

ווו זענען די יידן, די דאָוונער, די לערנער,

דער ניגון אַרום די געבייען פאַרפלאַכט?

ער טאַפט זיך אליין מיט די פינגער פון דערנער,

צי מ'האָט אים צוזאַמען מיט זיי נישט געשאַכטן.

און דאָ־ערשט קינהט־אויף זיין צער אויף דעם גורל פון אונדזער

פאַרשניטענער אומה:

ווו זענען די יידן, — אַ, פאַסער אין הימל?

אַ נס, ווייז אַ נס אינס טאַג פון משפּטים,

עס זאלן דיר כאָטשבי די סויסע געטרויען
און שוועביקערהייט, מיט צעשייטערטן אָסעס,
ער פליגלט אַרײַן אין דער קלויז פונם גאון,
אַבער וואָס טרעפט ער דאָרט?

בלויז ווענט. אויך דער באַלקן צעפליקס און צעבויגן.
און דעם דיכטער דוכט, אז די שטערן „זענען קיין שטערן
נישט, נאָר — יידן!“ און די אַמאָל לעבעדיקע ווילנע ווערט דאָ
באַלעכט מיט דעם כוח פון סוצקעווערס אויפגעאַקערטער לעקסיק,
אַ בויגעוודיקע און אַ ריטמישע, וואָס פאַרכאַפט ממש מיט דער
טאַגיק פון אַ שלל אומגעריכטע גראַמען און פלאַמיקע וויזיעס איבער
אונדזער גרויסן חורבן:

די שטערן דאָס זענען פון שולחיה די יידן,
זיי טוטן ווי פריער, אָן מינדסטן געענדער:
מע בלעטערט די שטיין, מע האַנדלט, מע אַרבעט,
דער רבי זאָגט תהילים, דעם אייביקן האָר בעט.

אַזוי ווערן די שטערן פאַרוואַנדלט אין יידן — אינזאָרישע
— וואָס לעבן נאָך און געדייען, אין זכרון — ווי אין די קלאַמ-
פערשט „גוטע צייטן“ פון פאַר דעם איצטיקן בלוט-מבול. און אז
דער שטן, ווי אים דוכט זיך — וויל אים ברענגען צו אַ נסיון, לאָזט
ער פון זיך די זעאונג זיינע נישט רויבן, און ווי בליי צעשמעלצט
ער זיין שליטה „מיטן פלאַם פון גלויבן“.

און מענטשן מיט פעלדזן פאַרשטעלן די עדה —
זי לעבט, ווי מיר לעבן דערווילע נאָך ביידע.
די טרויעריקע וואָר זאָגט אים אלצאיינס אָבער אונטער;
נאָר אונטן — די קלויזן, די שטיבלעך זיי ליגן
ווי קלאַנגען צעהאַקטע פון יענעס-אַ ניגון.
און ווי קלאַנגען פון „יענעס-אַ ניגון“ צינדן אָן די געבליטן
און לאָזן נישט רוען.

און כאָטש פון די הונדערט שולן איז נאָר איינע פאַרבליבן,
און פון דער איינער אַפילו איז נאָנע בלויז —
אַ מירחלנע זייל אין דער פוסטקייט פאַרגלידערט —
טרייסט ער זיך דערמיט, וואָס

די וואָנט פון באַשעפּער האַלט אונטער דעם תּחצית

און ער

פאַרוואָרפּט אַרום זייל זיינע אָרעמס ווי רייפן
און האָרט צו דעם גרילן־געזענג פון די שלייפן,
אזוי ניסט ער אויס זיין האַרץ אין אַ תּפילה אַרום דער אייני־
ציוק פאַרבליבענער זייל.

און ענדיקט ער — טונקלט אַריין דורך די שפּאַלטן
אַ ליכט פון אַנטלאָפּענעם דור. איז דערזעט ער
צוואַנגלערטע ספּריט, — און טוט זיי באַהאַלטן
איז סאַרבט, זיי וועלן אים נוצן אויף שפּעטער.

און דאָס „ליכט פון אַנטלאָפּענעם דור“ לאָזט נישט אָפּ, רעגט
און רופּט, וועקט און מאַנט. און אין דעם צויבער פון די פאַרצערטע
בילדער דערהערט ער פּלוצים אַ שאַרף, ווי דאָס סימבאָלישע „ליכט
פון אַנטלאָפּענעם דור“ וואָלט אָנגענומען אַ קאָנקרעטע פּאַרם. און
— אומנעריכט דערהערט ער טאַקע אויף דער וואָך, וואַרעם־היימישע
ווערטער:

— גוט־מאָרגן די ייד, אַ גוט מאָרגן אייך שכן!

אין פּאַליע באַווייזט זיך און דערציילט, אַז זוכנדיק אַ תּיקון דורך
די נאַכטיקע שעהן, האָט ער געפונען

אַ באַמבע, וואָס האָט נישט באַוויזן צו פּלאַצן.
איך דאַרף זי ווי לעבן אין אונדזערע ווענט פיר,
אין אונדזערע וואַסער־געבויטע פּאַלאַצן.
און ווען מ'האַט צוריק אין געהיימשטאַט גענידערט —
האַט ס'פּר מיט באַמבע געהייט זיך פאַרברידערט.

אזוי האָט אונדזער געהיימשאַפט אויפּסניי זיך באַזיגט און גע־
קראָגן אַן אמתן תּיקון, אין דער פאַרבירדערונג פון יידישן ספּר
מיט דער ניט־יידישער באַמבע. —

דאָס פּאַלק זאַלבעצענט האָט אַ געטרייען און איבערגעגעבענעם
פּריינט אין מאַטיקען, וואָס

חזן עסטוואָרג ברענגט אונדז מאַטיקע אויך גלויבן,
אַז מירן דערהערן גאָר אַנדערע לידער.

נאָך יעדער זיין קומען דערפילט מען זיך פרייער:
 דער שונא אין וואָסער, דער שונא אין פייער.
 און אונדזער געהיימשטאָט רייסט זיך און בענקט מיט אלע פיר
 בערן פון איר נשמה נאָך „די אנדערע לידער“. דערווייל איז עפעס
 געשען. דער גוטער מאַטיקע באַווייזט זיך ניט, שוין היבשע עטלעכע
 וואָכן. דער הונגער ווידער „פאַרשטומט נישט“.

מע קליגלט זיך לאַנג. נאָך עס קען די אסיפה
 ניט לעסן דעם הונגער מיט מיינונגען טיפע.

און דער פרוש און אסתר זענען דערביי נאָך אלץ „פאַר-
 עקשנטע, עסן נאָך אלץ נישט קיין טרפות“. געשעט אַ נס: אַראָנע,
 דער שפייזמיניסטער פון דער געהיימשטאָט — געפינט אַ ציבעלע
 אַ צענעצמע. טיילט ער יעדן איין אַ חלק. נאָר זיך אליין — לאָזט
 ער גאַרנישט נישט איבער. קיבעצט אים ליפּטאַן: „— ווילסט נישט
 אַנדערש נאָר בייַליק?״ איז דער ענטפער אַ פשוטער: ציבעלע-ריח,
 טענהט ער — קאָן חלילה פאַרראַטן, „ווען אויסקומען וועט צו אַנט-
 לויפן ווי קראַטן. ס'איז נישט אזוי נאַריש: דער ציבעלע-ריח איז
 עפעס נישט אַריש?״

אזוי איראַנזירט די געהיימשטאָט איבער דעם גורל אירן,
 ביים אָנגעזוכט פון אומקום.

און אז מע טראַכט — דערטראַכט מען זיך צו עפעס.
 עס פאַלט ליפּטאַנען איין אויפצוזאַמלען „דאָס וואַרעמע בלוט
 פון דער שטאַטישער בוינע“ און עס ווערט דערפון אויך אַ מאַכל
 פאַר אונדזער פאָלק זאַלצעבענט. און דער פינקס-שרייבער גדליה
 דערשלאָגט זיך צום געניאַלן געדאַנק, אז ווען מייז שווימען אַנט-
 קענן אַ כוואַליע און פאַנגען דאָס פרעסעכץ, פאַרלירן זיי אָפטמאַל אַ
 ברעסקל, און —

די שפייז פלעגט מען שלונגען באַשלאָגן מיט שווייסן.
 דער „מוזיק-וועג“ האָט די אכילה געהייסן.

דאָס איז געווען די „אכילה“ פון אַ פאָלק זאַלצעבענט אין דעם
 לעבעדיקן קבר פון סוצקעווערס און אונדזער אלעמענס געהיימשטאָט.
 גדליה, אַ מענטש אין די מיטלע יאָרן — האָט אין די שחיטות

נישט פארלוירן קיין מאמען, קיין שוועסטער, קיין קינד. האָבן די
אכלע שכנים אויף אים געקוקט מאָדנע:

מע האָט ניט פאָרגונען, געקרימט זיך א'ו צאָרן
וואָס ער האָט קיין איינציקן פריינט ניט פאָרלאָרן.
נאָך זינט מיאז דערגאַנגען: ער איז דער בעל-כראָניק,
און איטלעכנס טראָט ווערט דורך גדליהו געווייגן —
האָט עולם זיין גאל שוין פאָרביטן אויף האָניק,
פון דעמאָלט — צום לערער זיך אַנדערש באַצויגן.
אַ מענטש שלעכע שוואַכקייט!

אַזוי באַלעכט פאַר אונדז סוצקעווער די סאַמע מענשליכסטע
שוואַכקייטן ביי אונדזער פּאַלק זאַלבעצענט אויף דעם סאַמע שוועל
פון אונטערנאַנן. און דאָ פאַלט איין גדליהו, ביים סאַמע אָנגעזיכט
פון הונגער — „דאָס ציגעלע קוילען“. און אַז אַלע כמעט פראַטעס-
טירן, פאַרטיידיקט אים בלויז איינער — דער לערער.
געשוואָלענע געטער, וווּ איז אייער שכל?
גדליהו האַלט זיך אָבער ביי זיינעם:

גוט יום-טוב אייך מתים, לשנה הבאה
בירושלים של מעלה אין פרידן!
אַזוי באַגריסט צו כל נדרי, אָט דאָ-אַ-
דער לערער די נייאָנגעקומענע יידן.

און אויף אַ וויזיאַנערישן אופן לעבט דאָ כדרך אנב אויף סוצקע-
ווער „דעם יום-טוב-גערודך פון אַמאָליקע טישן“ און —
אין מיטן דער תפילה, ווען סיטובליט זיך פייער
אין שטעכיקע טרערן ווי גלאָזיקער שפליטער —
געשען איז דאָס אומגליק, אַ מאָרד אומגעהייער
אַ רויטע געשטאַלט אין צעבליטן געוויטער
אַ שפרונג האָט געטאָן מיט אַ ימעי אומגעריכטן
צעווישן די בלייכע פאַרקיסלע דאוונער.

די אַלמע און יונגע מאַראַנען האָבן די וואָר נישט פאַרשטאַנען,
און דער פרוש האָט אַפילו „געמיינט ס'איז דער נואל...“ גדליהו
אַרער פיבערט מיט ליבשאַפט צו דבורלען:
— פאַר דיינטוועגן האָב איך געקוילעט, ווייל חמיד

מיך פייניקט דיין בליינקייט, דיין שיינקייט. זיי מוחל,
געוועלט דיר פאָרלינדערן, שטילן דעם הונגער.
פאָרגיב מיין רציחה, דעם פיינלעכן שטרויכל.
און האָט זיך צעוויינט ווי אַ בחור אַ יונגער.

דער ראַמאַנטישער אויפשפּיל פון אַ צעווייטקטן יידישן מענ-
טשן, קריגט דאָ אַ תּיקון אין דער פון סוצקעווערן באַשאַפענער מאָד-
זאַאיק פון אַ טיף־רעליגיעזער אַטמאָספּערע ביי אונדזער פּאָלק זאַל-
בעצענט צו כל נדרי. —

דער ווילן צו לעבן און דער געפיל פון נקמה איז נישט נאָר
פאַרכאַפּנדיק ביי אונדזער פּאָלק זאַלבעצענט, נאָר אפילו דערפיני-
דעריש, געניאַל — אויב איר ווילט — און דורכױם נסימדיק. פאַר-
נעמט זיך דאָ טאַקע פּאָליע „מיט שאַפּן אַ גולם“.

נאָר ניט פון קיין לייט, — פון געפונענער באַמבע —
אונטער די סאַמע מיסטעריעזסטע אויפשטענדן פון קאַנאַל־לעבן,
כמעט מיט גאַרנישט — מיט די אייגענע צען פינגער. ווייל —

ניטאָ קיין געצייג. מיט אַ פשוטן שטיינדל
צעזעגט ער אויף צווייטן אַ שטעקעלע אייזן — ...
און בשעת מעשה, באַשווערט דער יונגער און געוואַנטער מכשף דעם
געבונדענעם חומר:

— דו פילעוודיק אייזן, געבונדענער חומר,
דעם גאַנג פון מיין ווילן איצט מוזטו פאַרנעמען.
דו פולווער מיט פליגל, פאַרטרוי זיך דיין שומר,
ווייל וועמען דען אַנדערש פאַרטרויען זיך, וועמען?
געבונדענע קראַפט, זיך אַליין אומבאַווסטע,
דערהער אין דיין שטויב־געוועב מיין באַשווערונג.
איר בלאַז אין דיר אַטעם און אויפלעבן מוזטו,
זאַלטט אין זיך דערפילן די גלוסט פון צעשטערונג.

אזוי זערט „די גלוסט פון צעשטערונג“ די דערהויבנדיקסטע
תפילה פון אונדזער פּאָלק זאַלבעצענט, וועמענעס האַפענונג מוז זיך
אַנטפלעקן אין דעם פּלאַם פון זיין יצירה. און דער לעצטער פאַרזאָג
זיינער איז:

...מיטן כוח פון שגאה

ווער לעבעדיק, לעבעדיק, הייליקע מינע!

און מיט דעם כוח פון זיין אינטואיטיווער זעאונג הערט ער ממש
דעם מעטאָלענעם ענטפער וואָס וואַרעמט זיך אויף אין זיין בלוט:

— בין גרייט! און ער זוכט אינס חלל די טראַפּן,

די ווערטער פון גולם וואָס ער האָט באַשאַפּן.

אַזוי איז מקוים געוואָרן די תפילה פון דעם „גלוסט פון צע-
שטערונג" וואָס האָט זיך פאַרקערפערט אין דעם חומר פון אַ „היי-
ליקע מינע!". —

גדליה איז פאַרשוונדן, אַ חודש נאָך „יענעם כל נדרי". זיין גע-
לעכטער וואָס הענגט אָבער אין דער לופטן, דערגרייט פון קאַנאַל
און לאָזט נישט רוען. באַשליסט מען צוזאַמען אים כאַפּן און ברענ-
גען. און אז מ'זוכט — געפינט מען.

איז אונטערן הייליקן אָרט אַסטראָמבראַמאַ,

אַנטקעגן גאַטטמוטער, דער לערער געהאַנגען

אַ נאַקעטער, ווי ס'האָט געהאַט אים זיין מאַמע.

אַזוי איז צו דעם רומל צוגעקומען אַ שטומע לוויה, וואָס איז
אנב זייער רירנדיק מיט איר טויזנטפאַכן צער און סימבאָלישער קרוי-
נונג מיט אַביסל „ישראל-זאַמד" וואָס אַ ייד האָט „פון אַ נאָט אין
פאַזוכע אַרויסגעשלעפט און גדליהן באַשיט, ער זאָל האָבן מנוחה."
און איינער פון דעם פּאָלק זאָלבעצענט האָט אפילו פאַרפּלאַנצט אַ
ברעטל אויף זיין קבר, ווי אַן אייביקע דערמאָנונג אַן גדליה זאָל-
קינד, וואָס איז

געשטאַרבן אין יאָר... ווען געווען איז דאָס לעבן

אַ אָפּקוט, דער טויט — אַ גענאָד פונם הימל.

דער יחסידיקער גענאָד פון אונדזער פאַרפייניקט פּאָלק.

צוריק פון דער לוויה, האָט דער עולם „דערשפירט עפעס גאָז".
אונדזער פּאָלק זאָלבעצענט איז שוין אָבער צוגעוויינט צו עפעס
ערגערס דערפון. דערמאָפט טאַקע כאַלד פּאָליע אַ געפּלאַצטע גאָז-
רער, און מיט אַ טוך אַ נאַסער אויבן מויל „פאַרליאַפעט ער די
שרעלעכע שפּאַלטן". און כאַטש ער האָט זיך „קוים-קוים שוין

געהאַלטן" און ליפמאַן מינטערט אים מיט וואַסער, בליצט ער אויף
 דורך ציינערשע קריצן מיט הבטחה:
 דער גאָז וועט נאָך אפשר אַמאָל אונדז באַשיצן.
 אַ נבואהשע האַפענונג וואָס איז שפעטער טאַקע מקוים געוואָרן.
 דער גיפטיקער אַטעם שאַנעוועט אָבער דערווייל נישט קיין
 נעם. ער

פאַרזויערט דאָס קוואַליקע וואַסער בשתיקה

און

פאַמעלעך, פאַמעלעך איז דבולען געדוונגען. —
 נאָך דעם ווי גדליה איז געשטאַרבן, איז די געהיימטשאַט נאָך
 אַלץ פאַרבליבן מיט אַ גאַנץ פּאָלק זאַלבעצענט. ביי דער לוויה איז
 צוגעקומען קאַפּל דער שמידער, וואָס האָט זיך געיאָוועט פון די נאַ-
 ראַטשער וועלדער. און כאַטש

עס האָבן אים אַנדערש באַגעגנט די טייכן,
 פאַרפרעמדט האָט געשאַרשעט די נאָנטע בעריאַזע,
 צום פּויערל מינדסטן ער קען זיך נישט גלייכן.
 די ווערבע האָט עפעס געביטן איר פּאַזע.

האַט ער זיך פונעסטוועגן יאָ צוגעהערט צום פּאָליאַק וואָס האָט אים
 דערציילט אויפן אויער, אַז טויוזטער אייערע, „זשיאו וו'קאנאלאַך",
 האָט ער געוואַגלט אין חושך —

ביז וואַגען געפונען די יידן-מלוכה,
 און, משטיינס געזאַגט, אויכעט די יידן-מנוחה.
 אזוי האָט דאָס פּאָלק זאַלבעצענט אויפגעהאַלטן זיין אידענ-
 טיטעט, פון האָבן געווען-און-פאַרבליבן אַ פּאָלק זאַלבעצענט, נאָך
 דעם ווי גדליה איז געשטאַרבן. —

דער הוננער לאָזט דערווייל נישט אָפּ. פּרעגלט מען אויס די
 ציגענע פעל. דער דאָקטאָר אַליין איז זיך דערביי מתעסק — און
 מאַרייט צו אַ וואַרעמעס... וועמענס אַפּטעם איז

אַ זיבן מעט לעת פון דער צונג ניט פאַרשווונדן.
 דערווייל פאַרלויפט זיך אזאַ מעשה: ביים לייגן זיך שלאָפן
 איז פון אַראַנעס אַן אַרבל אַרויסגעפאַלן אַ נאָלדענער צענער... דאָס
 פּאָלק איז אים באַפאַלן מיט טענות גערעכטע און געפרענט: ווי אזוי

באהאלט מען אַ גאַלדשטיק אַזוי פיל מעת לעת?
ווען בייטן מע קען די חטבעה אויף עסן?
אַראַנע בלייבט אָבער קיינעם נישט שולדיק קיין ענטפער:
— ס'איז שולדיק אַן אַנדערער... ס'יאָר דריי אונדרייסיק...
און ער דערציילט טאַקע פון זיינע ביטערסטע דערפאַרונגען אין דעם
חושך פון דער היטלעריסטישער הערשאַפט:

און ווען איז פאַנאַר מ'האַט באַפּוילן זיך אויסטאַן,
אַוועקגעבן ערב דערשאַס יעדער שפּרינקל,
באַגלייט דורך אַ האַגל גאַגייקעס און פּויסטן —
דערמאָנט כּיהאַב זיך דעמאַלט דעם גאַלדענעם פּינקל
און עסלעכע גאַלדשטיק פאַרשלונגען ווי פּיל.
און ווען כּיהאַב זיך אויפגעכאַפט אונטער הרוגים —
געזוכט איז מייַן מיסט און געפּינען. דער ווילן
צו לעבן — ער לעבט! נאָר דער טויט — נישט גענוג אים, —
אויפּטויי מ'ד געפּאַנגען, געטריבן צום שייטער.
אַ בלענד מיט אַ גאַלדשטיק — זיך אויסגעקויפט ווייטער.
אַזוי ווערט כּדרך אַנב געעפּנט אַ שפּאַרונע צו דער גרעסטער
טראַניק אונדזערער — דער טרויעריק באַרימטער פּאַנאַר, וואָס האָט
פאַרשלונגען אַזוי פיל אומשולדיקע לעבנס אונדזערע, און אויף אַ
מייסטערישן אופן אַנטפּלעקט פאַר אונדז סוצקעווער דעם טייוולשן
כות מון „דעם נאָלדענעם פינקל“. און אַראַנע פרענט:
ווי קען איך מייַן איינציקן שיצער פאַרהאַנדלען?

דער האַמבורגער פּליס האָט אויפּגעהערט ריידן.
צוויי טרערן ווי טרוואַקס פאַרזיגלען דאָס מויל אים.
און היקערדיק־שווער איז געווען צו באַשיידן
זיין ריינוואַשן זיך דעם אַרומיקן עולם.
זיין אַנטלויפן אָבער „צומאַרגנס פאַרטאַג“ אין שמאַט אַרײַן, איז
געוואָרן דער בעסטער באַשייד צו דער אומגעריכטער רעטעניש:
אַראַנע...
ווינדערלעך שײַן איז פאַרטראַכט און אַדורכגעפירט דאָס קאָ-
פיטל „די נייע אייראָפּע“.

אין אַ בילדלעכער שפראך מיט אַ ראַמאַנטישן הינטערגרונט
ברודערט-אויף „די ליבשאַפט פון איין זייט, פון צווייטער — די
שנאה. „די עשירות פון שפראך פאַלט אויף אַ מערקווירדיקן אופן
צענויף מיט דער מאָלערישקייט פון דער נאַטור, וואָס שפילט-אויף
מיט אַלע חנען פון סוצקעווערס גראַם-דערפינדערישקייט, ביז חיי-
דוש. מיט ברען און מיט כוח פירט דער דיכטער אַרויס די העלדן
פון זיין געהיימטשטאָט אונטער דעם פרייען הימל, צו אַ נאָך מער זיי-
כערן ציל, ביז „...זיי ווערן די רחבות אַליין!...“ ווייל —

עס האָט נאָך קיין שניי ניט דערפרייט אַזוי גוואַלדיק
די דבורלעו און פאַליען וואָס לויערן וואַלדיק.
זיי שעמען זיך אָנצווען איינער דעם צווייטן,
בלויז פינגער אין פינגער זיך פלעכטן. די מינע —
ביי פאַליען אין בוזעס. ער וועט זי באַלד גרייטן.
די ליבשאַפט פון איין זייט, פון צווייטער — די שנאה...

און דווקא די ליבשאַפט וואָס האָט זיך דאָ פאַרחברט מיט דער
אויפרייסנדיקער שנאה, רופט אַרויס צום פאַדערגרונט דעם אַקט
פון מסירת נפש אויף דעם מזבח פון דער שנאה, ביז

עס ציט זיך אַ שנירל פון ביידנס געדאַנקען
אַהין צו דער מינע. דאָס שנירל גיט איבער
אַ תפילה, אַ מענטשלעכן ווילן. עס בלאַנקען
פון ווייטן די רעלטן. אַ שעה גייט אַריבער,
און — גאָרויט. נאָר באַלד נעמט זיך טראַג אַ סאָפּע.
דאָס שנירל גיט איבער אַ פונק צו דער מינע,
דער פונק ווערט אַ פלאַס, און די יניע אייראָפּע —
צעשפּרינגט ווי אַ סאָפּע אין געצונטערטער שנאה.
אַ בוים שיט אַרונטער זיין צירונג אויף ביידן,
און ליפּן אויף ליפּן פאַרבייטן דאָס ריידן.

אַזוי ווערט מקוים די תפילה וואָס דאָס שנירל גיט איבער,
דער מענטשלעכער ווילן וואָס שפּרינגט-אויף „אין געצונטערטער
שנאה“ — ווייל דאָרטן, דורכאויס דאָרטן: אין אונדזער געהיימ-
טשטאָט — לעבט מען מיט דער האַפענונג —

דערווארט מען, ס'זאל ווערן דער אויפרייס מקויס".
 און דער אויפרייס איז מקויס געווארן!
 און „געזעטיקט מיט שנאה, פארהונגערט מיט ליבשאפט",
 אויף זייער וועג צוריק אין דער געהיימשטאט —
 האָט אָנגעיאָגט פון דער לבנה אַ רייטער:
 — עוה'ו איז דער נאַכט? און אַ שפרונג פונם זאָטל
 פאָרויס מיטן שפייער: פון וואָנען? ווער זייט איר?
 פון וואָסער בריגאָדע? ניט געבן קיין טראָט!

און פאָליע דערקענט דאָ דעם בלאָנדן אַדאַמעק. און אַביסל
 שפעטער אין דער זעמליאַנקע — דערציילט אַדאַמעק „וועגן ביטערע
 קאַמפן" און וועגן דעם אומקום פון זיין טאַטן אויף אַ תּלִיח „פאר
 דירכשטופן ברויט דורך אַ גראַטע..." און שפעטער, אינמיטן דער
 סעודה — ענטפערט פאָליע מיט אַ נצחון פייערל אין זיינע אויגן:

— דערפאר האָט מען היינט זיי באַצאָלט ווי געהעריק.
 די שריפה געזען? דאָס האָט דבורל, זיי וויסן,
 דעם פיינדס עשאַלאָן אין דער לופטן צעריסן!

און אַדאַמעק זאָגט צו, ביי פולע גלעזלעך פאַרשטייט זיך —
 צו „ראַפּאָרטירן אין שטאַב" און ער בעט זיך:
 פאַרבלייבט אין זעמליאַנקע, חברים, איר בעט אייך.
 דבורל אָבער פאַרענטפערט זיך, צוליב דעם וואָס „...מיר קענען נישט
 לאָזן די נאַנטסטע..." ווייל „זיי וואַרטן אויף אונדזער צוריקקער".
 און אין נאָמען פון וואַלד, גיט זיי אַדאַמעק איבער אַן אָרדן: „דעם
 שפייער. מ'באַשטימט אויף גיך אַ טרעפונג. מ'צעשיידט זיך, און
 באַלד —

מאַרשירן געאַרעמט די צוויי דיווערטאַנטן.
 די פאַנצער-לבנה גייט נאָך זיי פאַרטייעט.
 פאַרגלייבט אין דער זויערער וואַלדיקייט שפּאַנטן
 צו ברענגען איר דריערד די צעשטערנטע פרייהייט.
 און הינטער זיי ביידן עס גליען נאָך, בלאַסן
 פון באַן דעם פאַרבנענטן די פאַחסענע פאַסן.
 און דאָס גליען הינטער זיי פון די „פאַמסענע פאַסן" פון דער

פארברענטער באַן, באַגלייט זיי ווי מיט געזאַנג צוריק אין דער גע-
היימטשאַט, וווּ דאָס פּאַלק זאַלבעצענט וואַרט אויף זייער צוריקקער.
דאָס לעבן אין דר'ערד באַוועגט זיך מיט אַנונג און חלום אויף
דער וואַך. קיינער ספּק'ט נישט אַפילו אין דער דערנענטערונג פון
דעם שטורעם וואָס אָטעמט מיט דער זעאונג פון אַ נייעם כראַ-
שית. און אלע, אלע ריכטן זיך מעת לעת'יק, „אַז קריינע, די טראַגע-
דיקע פרוי, וועט געבוירן". און אַז עמיצער גיט פּלוצים אַ פרעג,
צי דער מאַן אירער לעבט,

...דערציילט זי פאַר אַלעמען: ניין, כיהאָב אים קיינמאָל
נישט אָנגעזען. דאָרט, צעלייגט אויף די גראַזן,
ביים רוש פון אַ ווייסן צעפּרילינגטן ביימל,
האָב איך מיט פאַרמשפּטע יידן אַ קופּע
געוואַרט, אַז דער טויט-זאַל אונדז שפּרייטן אַ חופּה.

און כשעת מ'האָט פאַרטאָג זיי געשלעפט פון דער קופּע „צום קלע-
פּיין נראַבן", פונקט

...דעמאָלט, פאַרשפרונגען איז מיר ווי אַ חיה
אַ ליבשאַפט-באַגער און געמאָנט זיין דערפילונג.
אַ ליבשאַפט נאָך שטאַרקער פון אומקום, אַ נייע.
געמאָנט אין מיינ לעצטקייט אַ קילונג, אַ שטילונג.
און איך האָב אָן זינען געמאָנט און גערופן,
אַ מאַן אַ געליבטן צעווישן די גופּן.

און די מאָנונג פון דער ליבשאַפט ביי דעם ראַנד פון סאַמער
לעצטקייט וואָס איז נאָך „שטאַרקער פון אומקום", האָט דאָ אויף
דעם דראַמאַטישסטן אופן מנצח געווען איבער דעם אומפאַרמיידלעכן
טויט:

און ערב דעם זונאויפגאַנג, ווען אויף די זעמדער
געפאַלן איז טוי — האָב איך יענעם געפונען.

ביים ליינענען אָט די פּערזן ציטערט-אויף דיין נשמה. דו
ווערסט פאַרכאַפט פון דער אומגעוויינלעכקייט פון אַזאַ טעמאַטיק,
פון דער עכטקייט און אָפּנהאַרציקייט פון דעם באַמאָלענעם כאַ-
ראַקטער און פון דער איידלקייט און ראַפּינירטן אופן ווי סוצקעווער
באַרבעט עס אין זיין פּאַעמע, אָן אַ שפור פון באַנאַליטעט. עס באַ-

קומט זיך אַ בילד פון אַן אומגעוויינלעכער ווידוי פון אַ מענטשן וואָס שוועבט אומבאַהאַלפֿן צווישן לעבן און טויט, איז דורכאויס באַ-ווסטזיניק וועגן דעם, און האָט פונדעסטוועגן דעם כוח פון זיין אָפּנ-האַרציק און וואַך-זיין צו דער אוממעגלעכסטער מאָנונג „אין מיין לעצטקייט“, צו דעם סובמעלסטן צושטאַנד און אויפגעברויזטקייט פון אַ נעמיס וואָס איז דורכאויס זעלטן אין דעם לעבן פון אַ מענטשן.

און דאָס אומגעוויינלעכע, דער ליידנשאַפטלעכער באַנער „צו קומען אין קבר אַ זאַמע“ — האָט מיט ברען אויפגעתפילהט:

— טרינק־אויס מייע ליפן, דו ליכטיקער פרעמדער,
און שעפּ מיך אַרויס, ווי מע שעפט פון אַ ברוועט
אַרויס די לבנה. כיוויל אויסער דער לאַטע
אויך מיטנעמען תענוג אין טויטן זכרון
און קומען אין קבר אַ זאַטע, אַ זאַטע,
אַ זאַטע מיט ליבשאַפט אויב ניט מיט קיין יאָרן.
די לופט האָט געיוגוסטיט. נאָך אונטער די קוילן
עס האָט מיר אַ כוח צו ליבן באַפוילן.

און דער אומגעוויינלעכער פאַרלאַנג אויף מיטצונעמען „אויך תענוג אין טויטן זכרון“ און צו „קומען אין קבר אַ זאַמע“, האָט איר נעבראַכט דערצו, אז „דער כוח צו ליבן“ האָט טאַקע געזינגט און אין איר לייב פאַרשמאַלצן אַ געטלעכן זאַמען...

און אַט דער געטלעכער זאַמען, ווערט דאָ פון סוצקעווערן מיט זעלטענער גבורה אַריינגעקשנט און, — זאָל איך זאָגן: אויך אַריינ-געליכטיקט — אין דעם חושך פון דעם טויט, ווי דער סימבאָל פון אומגעריכטן אָבער אוממיטלכאַרן אויפלוויכט פון לעבן און דורכ-אויס אייביקער פאַרברידערונג צו דעם קאָסמאָס, אין זיין אומענד-לעכן שפּיל פון צעשטערונג און באַנייאונג צווישן ליכט־און־שאַטן, טויט־און־לעבן און — פאַרקערט.

און ווייטער:

דערנאָך האָבן הינט אונדז געשלעפט אין די גריבער
און סיהאָט זיין צעשאַטענער גוף מיט באַרעגנט.

נאָר קענטיק דער טויט אין דער שטאַלענער שחיטה
האַט מער אויף מיין גוף נישט געהאַט שוין קיין שליטה.
אַזוי האָט „דער געטלעכער זאַמען“ איצט געקראָגן אַ תּיקוּן
אין דער געהיימטשאַט, און דער עולם

...האַט אָנטייל גענומען אין גליק, אינס לידו.

— אוי מזל-טוב, יידן, אַ יינגל, אַ יינגל,

און טאַקע געבוירן אין העמדל פון זיידן!

און עולם אים בענטשט ווי אַ ליכט ביי הבדלה:

— דאָס קינד זאָל דערלעבן דעם שונאס מפלה!

און דאָס קינד ווערט דער סימבאָל פון ווידערגעבורט און באַ-
נייאונג און ער דערלעכט טאַקע, ווי עס באַשמעטיקט זיך שפעטער
— דעם שונאס מפלה. —

דער דאָקטאָר ליפּמאַן, אין זיין איינציקן כאַלאַטל וואָס ווערט
דאָ פון דבורלען געהאַלטן „ריין ווי אַ שטערן“, אַרבעט מעשים צו
אַנטוויקלען „ידישע אַנטי-טאַקסינען“. ער שרייבט וועגן דעם אַפילו
אַ ביכל און ער „מאַכט עקספּערימענטן אויף איינן לייב“. ער זוכט
אויף אַ שטראָם פון אַ ביר-ברייעריי וואָס טויג דעם „בי-וויטאַמין
צו באַשאַפּן“. ער גרייט עס צו און ס'ווערן די קראַנקע פון טרינקען
געזונטער. און —

דער דאָקטאָר איז ווערט אַז מע זאָל אים באַקריינען!

זיין אויסגעפינס האָט אים דערהויבן ביי קריינען. —

דאָס אומפאַרמיידלעכע איז ענדלעך געקומען. און כאַטש

עס וועט שוין פאַרבלייבן אַ סוד ניט צו ליידן

פּונוואָנען דער פיינד האָט דערוואַסט זיך די ערטער

אַזו אונדזער היים איז. די דאָזיקע בליידן

עס וועלן ניט קענען פאַרפילו קיין ווערטער.

האַט זיך פונדעסטוועגן אויפגעהיט, אַ דאַנק סוצקעווערס דירעקטן
אַנטייל און באַמיונג — אין אַ פּאַעטישער פּאַרם, דער סוד און די
העראַזיק פון דער „שלאַכט אין קאַנאַל“ אין די טראַגישסטע דעמאָלן.
אַזוי האָט זיך עס אָנגעהויבן:

און ווי ס'האַט אַ לצל אַהינטערן אַפּל

געעפנט דעם פאַרהאַנג פון רויזיקן חלום —

דערלאנגט דער אליאָרס־גלאַק הילכיק אַ צאָפּל
ווי רָאָסטיק צעשפרונגען וואָלט ערגעץ זיין שטאַל אים.
צעפּאַלמעסט די שטילקייט, דעם קלעפיקן דרעחל
און פּאַנגט אים אַ שטאַלענעם קרייז דאָס געזעמל.
אַזוי ווערט אומנעריכט געעפנט דער פּאַרהאַנג „פּון רויזיקן
חלום“. דאָס געזעמל לאָזט זיך אָבער נישט פּאַנגען. עס העלפט אַפּי
לו נישט דאָס „צאַקן פּון שפּירעהינט“, אַפילו דער „שאַס אין מי
ליאַניקע עכאָס צעשטיקלט“. פּאַרקערט — עס צעשטורעמט די געד
מיטער ביים פּאַלק זאַלבעצענט, אין וועמענס מיילער עס ווערט
„פּאַראַייזיקט דאָס לשון ביים הערן די קיילער“.
— „צו גלעזיר־גאַס גיין“, גיט פּאַליע אַרויס אַ קאָמאַנדע — און

סייגט ליפּמאַן, פּאַרפּאַצערט דאָס קינד אים זיין פּאַלע.
דער בלינדער און קריינע פּאַרנעמען זיך נאָך אים.
און דורך די שטאַכעטן פּאַרזשאַווערטע, שמאַלע, —
די זון גרינט אַריין אין צעגלימערטע שטחים.
דאָס ליכט פּאַרמשוגעט די מיז מיט די לויפער
און שפּירעהינט פּאַרוואַיען דעם חלל אָן אויפהער.

אַזוי קומען־אויף בילדער אויף בילדער, מייסטעריש געשילדערט
— פּון אַ מסירת נפשדיקן כאַראַקטער און קאַמף מיט אַ בלוטיקן
שונא, גינאַנטיש אין זיין פּאַרנעם אין פּאַרגלייך מיט אונדזער פּאַלק
זאַלבעצענט. און אויף פּאַליעס באַפעל פּאַרקלייבן זיך אַלע אויפן
בית עולם. און ביים סאַמע איבערבלייב פּון איין איינציקער קויל,
דערמאַנט זיך פּאַליע „אַן דער גאַז־רער“. און צוזאַמען מיט קאַפּלען
דערשאַרט ער זיך אַהינצו אָן אַמעם, און שוין — „געעפנט דעם גאַז
בחפּזון!“ און —

די לופט האָט געזויערט. און ביידע חברים —
זיי האָבן דערווייטערט זיך פּון די מערדירים.
— אַ שוועבעלע! בליציק האָט פּאַליע געצונדן
אַ שטיקל פּאַפּיר, עס געלאָזן אים סימן
פּון יאַגיקו שטראַס. ווען סיפּאַפּיר איז פּאַרשווונדן,
צו אָפענער גאַז־רער גענומען דערשווימען, —
האָט פּלוצים אַ הייב זיך געטאָן ווי אַ כוואַליע

א פלאַט. און בעת מעשה איז פאָליע אַנטלאָפּן
מיט קאָפלען אַהין צו דעם קבר פון גדליה, —
אויף גלעזער־גאַס ניין, וווּ דער וועג איז נאָך אָפּן.

און —

דאָרט האָט זיך מיט גלויבן דער עולם פאַרמויערט
און הינטער דער וואַנט אויפן שונא געלויטערט.
און אָט דער גלויבן, וואָס איז אזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר אונדז־
זער פּאָלק זאָלבעצענט — האָט זיי מיטאַמאָל אויפסניי באַפֿלינגלט
מיט זעאונגען ליכטיקע, זיי אָנגעפילט מיט באַנייטן כוח און אויפגע־
פרישטער ענערגיע און, ווי אַלעמאָל — זיי געדינט ווי אַן עמוד האש
אין אַלע זייערע קאַמפּן מיט דעם שונא און אויך מיט זיך אַליין,
וואָס איז אויך נישט פון אומבאַדייטנדיקער וויכטיקייט — וואָס האָט
זיי סוף כל סוף אַרויסגעפירט פון דער לאַנגער נאַכט און זיי צוגע־
איינגט צו דעם ליכט פון טאָג.

און דאָ האָט אסתר געפונען איר מקום מנוחה:
באַקומען אַ שטויב פון גראַנאַט אינם שאַרבן,
איז אסתר געפאָלן: באַוויינט מיך ניט, מילא.
זי האָט נאָך באַוויזן אַ פונק פאַרן שטאַרבן
צו אָפּגעבן דבורלען איר אַלטע פאַטשיילע.

„באַוויינט מיך נישט, מילא.“ — איז געווען דער דעוויז פון
אונדזערע שטאַרבנדיקע קדושים, און דאָס לעבן אויף דער נייער
דירה איז ווייטער אָנגעגאַנגען. —

דאָ וווינט אימהיימלעך דער טויט מיטן לעבן. דבורל באַמערקט
אַ שפּין, וואָס

האָט שמיכלדיק איינגערוימט זוניקע קלאַנגען
וואָס האָבן אַרויסגעלעבט נייע פאַרלאַנגען.
און די „נייע פאַרלאַנגען“ שטויסן דאָס לעבן צו גיין ווייטער,
כאָטש באַלד, נאָך דער וויסער בהלה, האָט דער באַצווינגער פאַר־
מויערט אַ טייל פון די גראַמעס, און „הושך מצרים“ פאַרפילט די
געהיימטשאַט. ס'איז אָבער אַלצאיינס פאַרבליבן
אַ פּאָלק זאָלבעצענט וואָס מע קען נישט צעטיילן.
דו פרעגסט ווי אזוי? כיוועל דיר זאָגן, דערציילן:

מיר האָבן אין קעלער געפונען באַהאַלטן
 אַ פרוי מיט איר צען־יעריק יינגל, — טאַמאַרע
 און יוליק. און אויפן בית עלמין דעם קאַלטן
 איז היימיש געוואָרן, ווי ס'וואָלט דורך אַ שפאַרע
 דער פּרילינג אַרײַן. אויך דאָס יינגלע קריינעס,
 וואָס אדם זיין נאָמען, — זיך עלטערט אין פּריידן
 און קלערט ניט פון אומגליק וואָס הויערט בשכּוּת.

אַזוי היימישט זיך אַרײַן אין קאַנאַל ווי „דורך אַ שפאַרע דער
 פּרילינג“ אויף אַן אילוזאָרישן אופן, מיט דעם כּוּח פון דעם דער-
 מאַנטן נלוּיבן. און דאָס פּאַלק זאַלבעצענט האַלט אָן זיין גאַנצקײט.
 און בשעת פּאַליע מיט קאַפּלען זענען אַוועק איבערן שלאַכטפּעלד
 אויף צו

געפּינבן אָן אויסוועג, אַ טיר צו דעם דרויסן, —
 געפונען זיי האָבן אַ מענטשן אין בלאָטע,
 אַ בלאָטע־געשטאַלט, וואָס ניט מעגלעך דערקענען
 קיין חילוק צעווישן זיין הויט און קאַפּאַטע.
 באַלד אָבער, נאָך דעם ווי זיי זענען דערקראַכן אַהיים און אים
 קוים דערוואַשן —

אַ האַקנקרייץ האָט זיך אַנטפּלעקט אויף זיין קליאַפּע!
 און ער האָט זיך מודה געווען בעתו פּאַרשן
 אַדאַז... מיהאַט אַרײַנגענאַרט אים אין געסטאַפּאַ,
 דאָרט אַרבעט ער קעגן זיין ווילן אַ יאָר שוין.
 מע רופט אים — פּיצוקאַס, פון שטאַס — אַ ליטווינער,
 פּאַרבלאַנדזשעט דאָ נעבעז אין פּרעמדע קאַנאַלן.
 דערנאָך איז דער זעלבער — אַ יאַשטשער אַ גרינער,
 אויף דירערד פּאַר די עטלעכע יידן געפּאַלן:
 — אַ ווייב מיט דריי קינדער, דאָס יינגסטע אַ פּיצל...
 דערביי האָט אויף גאָט זיך פּאַררופן דער היצל.

דאָס פּאַלק זאַלבעצענט שוידערט־אויף ביי דער אַנטדעקונג פון
 דעם היצל, וואָס האָט נאָך דעם טרויעריקן „מוט“ זיך צו פּאַררופן
 אויף גאָט, עס צינדן זיך אָן די געמיטער ביים פּאַלק —
 נאָר פּאַליען — אים האָבן אַ גלאַנץ געטאָן טרערן.

געשמעלצט די נקמה, די גלוסטונגען אירע,
צעגאָסו ווי קוועקזילבער זיינע באַגערן.
מיט פיינלעכן עקל צו גאָר דער יצירה, —
פאַרדעקלט די אויגן אין מידער אַליינקייט
נישט אָנצוזען מער דאָ די מענטשישע קליינקייט.

אזוי האָט די טומאה זיך אַריינגעראַיעט אין דער קדושה פון
מענטשן, וואָס האָט זיך געמוזט פאַרדעקן די אויגן, כדי „נישט אָנ-
צוזען מער די מענטשישע קליינקייט“ און אויף אַ מערקווירדיקן
אופן, אין קרעפטיק אויסגעהאַמערטע פערזן — פאַרקערפערט דאָ
סוצקעווער די הויכעווערטיקע גבורה און זעלמנטמן מאַראַלישן כוח
ביי דעם היינטיקן יידישן מענטשן, וואָס קען מיט טרערן צע-
שמעלצן אין זיך „די נקמה“.

דאָס הויכע געריכט איז אַוועק זיך באַראַטן, און כאַטש זיי האָבן
קיין גענאָדיקס נישט אויסגעזוכט, האָבן זיי אָבער מיט דעם דער-
מאָנטן כוח פון זייער מאַראַלישער גבורה געפונען פאַר „אומווער-
דיק הרגען מיט אייגענע הענט“.

זאָגט ליפּמאַן, — דער שד זאָל אַליין זיך דערוואַרגן!
— אזוי אָדער אַנדערש, נאָר זאָל ער פאַרשווינדן!
האָט ממש געשלאָגן אַ זיבוק פון בלינדן.

און אזוי איז געשען: מ'האָט פּיצוקאַסן פאַרטריבן אין העט-
ווייטע קאַנאַלן —

„און זאָל דער באַשעפער, וואָס האָט אין זיין צלם
געפורעמט דעם מענטשן — באַשטימען וואָס ווייטער:
צי מייז אין קאַנאַל זאָל גריזשען די פעל אים,
צי זאָל ער אַנטרינען אַ גאַליק-פאַרשפּייטער.“

דאָס איז געווען דער פסק דין וואָס אינדזער פאָלק זאָלבעצענט
האָט אַרויסגעטראָגן קעגן דעם ערשטן „בלאָטע-מענטש“ וואָס האָט
זיך דערמאַרן צו זיינע גבולן. —

טאַמאַרע, די העלדישע מאַמע — דערציילט, ווי זי האָט דורך
ניסים געראַטעוועט יוליקן ערגעץ וווּ אויף סובאַטש. דאָרט האָט מען
די קינדערשע הויטן ווי שאַלעכטס פון עפל
געשיילט פון די צאַרטינקע פּנימלעך, וואָרעס

עס טויג פאר קאסמעטיק. ביינאכט, אין א נעפל,
פארשלעפערט כיהאב יוליקו מיט כלארקאפארט,
גענומען אין זאק, און עס איז מיר גערקטן
זיך דורכגליטשן אונטער עלעקטרישע דראַטן.

דער גורל פון יידישע קינדער אין וואַגל איז אַכער נישט נאָר
געווען צו פארוואַנדלען די הויט פון זייערע צארטינקע פנימלעך אין
קאָסמעטיק, נאָר —

— ס'איז יוליק באַהאַונט און האָט ניט קיין טענה...
אָט זעסטו: פון קברשן ליים פונם פייכטן
באַשאַפט ער אין ווינקל די ווונדער-וואָר זיינע —
א משה-געשטאַלט פאר די דורות צו לייכטן.

אזוי רופט סוצקעווער אַרויס דעם אויפלוכט פון אַן אילוואָד-
רישער „ווונדער: וואָר“, אַ נייעס בראשית וואָלט איד געזאָגט —
מיט דעם כוח פון זיין וויזיע.

אין די „ווונדער-וואָר“ פון יידישע קינדער „הערנערט באַפער-
לעריש, מאַכטיק“ אַרויס פון סוצקעווערס געהיימטשאַט אזוי:

דער שטראַליקער קאַפּ ווי געקנאָטן אויס פייער, —
אין טונקלקייט הערנערט באַפעלעריש, מאַכטיק.
ס'וועט ביז דער באַפרייאונג שוין זיין דער באַפרייער.
זיין בליק, — איבער פעלזן אַ זונאוּפגאַנג, פראַכטיק,
וועט יעדן קאַנאַלמענטש די בענקשאַפט אַנטפלעקן.

און ליים, זאָגט דער קינסטלער, פון קברים וועט קלעקן.
אזוי וועקט אַלץ און וועקט אונדזער דיכטער די האַפּענונג ביי
די קאַנאַלמענטשן, אז „ס'וועט ביז דער באַפרייאונג שוין זיין דער
באַפרייער“ — מיט דעם כוח פון זיין וואָרט, וואָס ער פארוואַנדלט
דורכאויס אין „דעם היינטיגן אַ מגילה“.

פעטראָ דער ציגיינער איז געווען אַ מעסער-שליפער, וואָס
דאָט קיינמאָל נישט געוואוסט קיין בעסערס ווי ציען איבער די הויפן,
קלינגען אין גלעקל פון זיין וואַרשטאַט, און אזוי לאָזן וויסן, אז
מ'קען אים ברענגען „שלייפן פאַרטעמפיקטע קלינגען“. נאָר ווען
דער פאַרשאַלטענער דייטש איז געקומען —

אַוועק איז פעטראָ אין די וועלדער פון געגנט

באַנאָד מיט אַ קינד וואָס אַנטרונען פון שחיטות.
 און ווען ער האָט בידן ציגייער באַגעגנט, —
 געגעבן דאָס קינד אַ ציגייערטע: היט עס!
 דערנאָך האָט ער ווידער געבראַכט אַ געיאָנטן, געפייניקטן יינגל,
 אים אָננעמאָן! אויפן אויער אַ רינגל

מע זאָל אים דערקענען, אַזוי האָט כסדר
 זיך איבערגעחזרט. ביז איינמאָל געקומען
 אין וואָלד מיט אַ מיידעלע אונטער די קליידער —
 געפונען ער האָט שוין נישט קיינעס, בלויז בלומען
 באַטויט מיט געוויין. און צעריסטע בידן
 וווּ שוירלעך מיט ראַבינע־קרעלן זיך הוידען.

אַפילו בלומען, וואָס בליען פאַראיינזאַמט אין אונדזער גרויל־
 תקופה — זענען ביי סוצקעווערן „באַטויט מיט געוויין“. און דער
 נומער פערטאָ ווערט ווייטער געיאָנט פון זיין אומרו און נאַטירלעך
 כער נומסקייט מיט דעם צייכן פון פראַכט פון זיין שבט" וואָס בלענך
 דיקט אַלעמאָל אַראָפּ פון זיין פנים. סוצקעווער זוכט אים אויף ווי
 אַ פערל אין דער אַרומיקער סביבה פון אויפגעראַייעטער טומאה און
 מיט ליבשאַפט באַזינגט ער אים און זינגט אים אַרײַן אין זיינע פּאָע־
 מעס, ווי אַ מוסטערהאַפּטן טיפּ מיט אַ זעלטענעם כאַראַקטער, וואָס
 הויבט זיך אויף־און־אַריבער איבער דער רשעות פון זיין צייט און
 סביבה, און דינט ווי אַ טרייסט אין די גורלדיקסטע טעג פון אונד־
 זען תקופה:

אויף גלעזער־גאַס דרייצן ביים אַלטן ציגייער
 פאַראַן איז אַ קעלער. אין קעלער — אַ ברונעס.
 און קוקסטו אין קוואַליקן ברונעס אַרײַן נאָך —
 דערהערסטו נישט מער ווי דעם וואַסערס ניגונים.
 נאָך עטלעכע שפּאַן פון דער וואַסערהויט נעמט זיך
 אַ דעקל אַרויס און אַצינד קענסטו קריכן
 דורך שמאַלן טונעל, ביז די ריכטונג פאַרנעמט זיך
 אויף לינקס, דאָרטן הייבסטו אַ שטיין און אינגיכן
 ביסטו שוין אויף גלעזער־גאַס ניין, וווּ עס וווינען
 פון דער־אָ פּאָעמע די אַלע פאַרשווינען. —

אזוי ווערן פארברידערט די גלעזער־גאס דרייצן של מעלה מיט דער גלעזער־גאס ניין של מטה, ווו עס „ווינען פון דער־אָ פּאָעמע די אלע פארשוניען“.

א פארוואַלגערטע בולכע שטראַל־ט־אויף מיט „וויסינסע שפּראַך־צין“ און זאָגט אָן דער געהיימשטאַט, אַז עס פּרילינגט שוין אינ־דרויסן. און די „צעוונטע שטראַמען“ דורך רעגן־קאַנאַלן... שפּרייטן שוואַרצעַרדיקע ריחות צעבליטע — אַן אַנדעק פּוּ ווייטער, אַמאָליקער ליטע.

עס האָבן די שטראַמען געזונגען אַן אָדע צום פּרילינג, אַרומגעכאַפט ווי מיט אַן אָרעס דעם קעלער און סיהאַט זיך אַ ליניע אַ גראַדע געצויגן פון פּרילינג אַהער צו די קברים, דערווייכט און דערוואַרעמט פּאָהגליווערטע האָרבן און אויפגעוועקט יענע וואָס זענען געשטאַרבן.

אזוי איז סוצקעווער מחיה מתים אין זיין דיכטונג יענע קדר שים אונדזערע „וואָס זענען געשטאַרבן“ על קידוש השם מיט אַזעל־בע משונהדיקע טויטן, וואָס זענען אַפילו אין דער תּוכחה ניט פאַר־שריפּן — אַ דאַנק „דער אָדע צום פּרילינג“ וואָס די קאַנאַל שטראַך־מען האָבן אַהער דערוונגען, און סוצקעווער — דער דיכטער פון די דינסטע עמאַציעס — האָט זיי אויפגעכאַפט און צו אונדז זיי איז בערגענטפערט דורך דער פאַרמיטלונג פון זיינע מוזיקאַלישע פּערזן.

עס רוקט זיך אונטער דער יום־טוב פון באַפּריינג: פּסח. דער פּרוש ווערט זשוואַוועדיק אַקטיוו און באַיומטובט די קנייטשן פון הייפּל אַבלים, מיט זיין רעדלען און באַקן מצות. ער כאַפט זיך אַבער, אַז „...מיר האָבן קיין וויין נישט“.

האָט פּאָליע זיך פּלוצים דערמאָנט: זיין געטרייער געפּאַלענער טאַטע, ער האָט פּאַראַיאָרן ביים סדר אין געטאָ באַהאַלטן אויף היי־יאָר אַ פּלאַש, יי־צימוקים! באַגלייט פון זכרון, — אַציווד האָט געצויגן דער זון דורכן ברונעס

צו יאָסקעווער געסל און דאָרט אונטער גרינע
צעפאלענע ווענט די ירושה געפונען.
אזוי קריגט דאָ די סימבאָלישע ירושה פון „יין צימוקים“ אויך
א תיקון.

ביים סדר האָט נאָטירלעך געפעלט אַלץ, אַ הויז — מרור, וואָס
„אזוי איז די מאָדע“ איצט... די שפּין וואָרפט אַ שאַטן דעם פרוש
אַנטקעגן און פרעגט: מה נשתנה? און דאָ טרויערט־אויף דער טראַג־
דיציאָנעלער עבדים היינו מיט אַן הינטציטיקן הינטערשלאַק פון
איינארטיקן כאַראַקטער און באַדייט.

מיט זאָנגענער האַנט הייבט דער פרוש אַ בעכער
פון טונקעלן זילבער מיט ראָנדן פון גינגאָלד.
באַקריצלט מיט הירשן וואָס רייסן זיך העכער,
די ווענטלעך מיט פּסוקים ווי טויען באַרינגלט.

ס'אַר אַ עשירות פון בילדלעכקייט עס ווערט דאָ אויף אַ זייער
קאָנדענסירטן אופן אויסגעדריכטעט אין איין סטאַנזע פון פיר פּערזאָן!
און דער פרוש

פּראָלט־אויף מיטן אַקסל די שטיינערנע קליאַפּע
וואָס פירט אין געהיימשטאָס דורך ביוועגן שמאָלע
און ברומט: שפּוך המתך! פאַרגיס מיט דיין צאָרן
עמלקו, זאָל אים פאַדערפען דיין קללה,
ווי ער האָט פאַרשייטערהויפט אונדזערע יאָרן.
אַ דאָב זאָל זיך מיאוסן קראַקן זיין נאָמען.
און אַלע אים ענטפּערן איינשטימיק: אמן.

אזוי באַקומט אונדזער דורות־אַלמער שפּוך המתך אַ נייעם
פאַעטישן לבוש און ווערט אַריינגעקלאָהט מיט באַנייטער נבורה אין
דעם געיאָמער פון אונדזער צייט, מיט דעם כוח פון דער אַריגינאַל־
ליטעט פון סוצקעווערס דיכטונג, וואָס באַומרוואיקט און פאַרכאַפט,
דייצט די פאַנטאַזיע און רופט צו קאָנקרעטע מעשים. —

דער נורל האָט געוואָלט, אַז „ביים גראַבן אין קופּערנעם קע־
לער אַ ברונעם“ זאָל דאָס פּאָלק זאָלבעצענט ביקסן געפינען. צי־
מערט־אויף דאָס האַרץ ביי אונדזער דיכטער און ער פרעגט:
פאַרשאַווערטע ביקסן, געפּוקלט אין פּליאַמעט,

אַלסמאָדישע, קרומע סקעלעטן פון אייזן, —
ווער האָט אייך באַהאַלטן אין די די אמות
איר זאָלט אין געהעריקער צייט זיך באַווייזן?
דער דיכטער תפילה'ט ווייטער און ער זוכט דעם באַשייד:
און אפשר געפולווערט אין אייך האָט אַ האָפּן
אין מאַרש פון די צייטן, אַז גלייביקע פינגער
דערגראָבן זיך וועלן אַהאַל צו די וואָפּן,
זיי נאָכאַמאָל אָנצילן קעגן באַצווינגער
און ענדיקן זיגערש יענע מרידה
וון זינגענדיק זענען געפאָלן די שלאַכטלייט?
דעהלעקערט אין מיר זייער שטאַלענעם וידוי,
דעם סוד פון געשיכטע אַנטפלעקט פאַר די נאַכטלייט!
אַזוי האָבן זיך די „גלייביקע פינגער“ פון אונדזערע קאַנאַל־
מענטשן דערגראָבן צו די וואָפּן מיט דעם כוח פון זייער אייביקן
האַפּן, אין דעם געיעג נאָך דעם „סוד פון געשיכטע“, אויף דער
פּאַן פון אונדזער גרויליקסטער דערפאַרונג. —
און אדמל וואַקסט און אַנטוויקלט זיך ווי דער סימבאָל פון דער
געהיימישטאַט, וואָס שטרעבט צו באַנייאונג — להכעים אַלע אומ־
שטענדן. און באַלד, באַלד וועט ער שוין אַפילו נעמען ריידן. אין
דווקא

וואָס מער סיהאַט דער אומגליק זיך קראָטיש דערגראָבן,
האַט אדם דאָס לעבן באַהערשט אונטערוועגס
ווי אים וואָלט געזופּן די זון, וואָס געפאַנגען
אויף יענער זייט וועלט קען אַהער ניט דערלאָנגען.
און דער רוף פון דער זון האָט דאָ אַ מאַנישע שליטה איבער
אַלעמען און אַלע ווילן זיך מיט איר באַהעפטן. —
און ליפּמאַן גייט אַרום ווי שיכור, צוליב דעם וואָס
עס האָט אים פאַרווירבלט זיין קאַנטשאַפט מיט קריינען.

און

סיאיז קריינע אין אים אויך פאָרליבט, ווי בשעתו
ביינאָכט ביי די אָפּן־צעמיילערטע גריבער
ווען זי האָט אין בענקשאַפט צו שטאַרבן אַ זאַטע,

גערופן אַ פּרעמדן: ימיין איינציקער, ליבער!
 איר האָט זיך אפילו געדוכט, „אז ליפּמאַן איז דער, וועמען זי האָט
 גערופן אין שטיטהבאַניגען...“

און שטענדיק ווען ליפּמאַן צו איר טוט גענענען —
 ווערט זי רודן דאָקטאָר פאַרבונדן מיט יענעס.

און ליפּמאַן גלייבט אין דעם

בפרט נאָך, די ענלעכקייט גיט אַ פאַרמסר:

דער דאָקטאָר און אדם — ווי צוויי טראַפּנס וואַסער.

אזוי ווערן פאַרגורלט די מזלות פון צוויי מענטשן, אונטער דעם
 צייכן פון דער גרעסטער טראַגיק.

און ליפּמאַן דערמאָנט זיך. דער גייסט פון דערמאָרטן

לעבט ווייטער אין אים, ווי אַ קוסט וואָס מ'האָט אים

אַריבערגעפלאַנצט אין אַ אַנדערן גאָרטן.

און ביזען די זעלביקע זייגן זיין אָטעם.

אזוי גיט זיך איבער „דער גייסט פון דערמאָרטן“ אין דעם גע-
 שטאַלט פון אַ לעבעדיקן מענטשן, וואָס ווערט מיט דער צייט דער
 וואַל דעם פון דעם פאַרשויעכטן לעבן. —

אין די שטורמעדיקע יאָרן פון דעם פינצטערן היטלעריזם זע-
 נען די ציגיינער נישט געווען קיין אויסנאַם ביי די צעיושעמע דייר
 טשוקעס. און אויף דעם באַפעל פון בערלין, האָט מען „געקוילעט אַ
 וואַלד מיט געזאַנג און געלעכטער. „פאַקטיש, האָבן די ציגיינער
 געטיילט דעם גוויס פון די יידן. און סוצקעווער וואָס איז נישט גלייכ-
 זילטיג צו קיינעם ליידן, דערציילט אין פּרענט מיט גאַל און ווייטיק:

ס'האָט פּושקין אַנטפלעקט אייער פּראַכט, אייער וואַנדער.

זיין האַרץ האָט געפייקלט אין אייער באַנדורע.

צי וועט דעם ציגיינערשן אומקום אַ אַנדער

באַזינגען מיט זעלביקער קלאַנגיקער גבורה? —

אַ, שטאַט, איבערהויפּט פון פּאָעטן געשעצטער!

פּעטראָ איז געבליבן, קען זיין, אייער לעצטער.

אזוי באַוויינט און פאַר'סך הכל'ט אונדזער דיכטער דעם גורל

פון ציגיינער, אין דער פינצטערער תקופה פון כולו נאכט. —

דער ערשטער מאַי האָט זיך אַרײַנגעברויזט אין דער געהיימ-

שמאָט און פון דאָרטן אַרויסגעוואַרפֿן נישט ווי קיין טרויערטאָג, נאָר — ווי „דער יאָרטאָג פון אויפשטאַנד אין וואַרשע. „די געהיימ־ שמאָט יערט און בליצט מיט האַפענוגען גרויסע. די געמיטער פלאַמען און בריוון. די הערצער שלאָגן שטאַרקער. און דבורל — זי האָט פון איר יאָקל רויטע פּאַנעלעך געשפינט.

און איר ביים ציגיינער פעטראָ אונדזער שכן —
 אַ פּאַנעלע בליט מיט אַ שטילן נצחון.
 און אַלע, — „ס'איז יעדער אַ בעלן די וועלט זאָל דערזען — היצן זיך אין חושך פון דעם קאַנאַל, ביז די זון באַווייזט זיך דורך אַ גראַמע.
 „און פּלוצים — אַ באַמבע־געהילד איז דערגאַנגען אָהער אין געהיימשטאָט און תּיכף אַ צווייטער.
 פּאַרמירמלעט פּנימער שלינגען די קלאַנגען אַזוי ווי ביים הערן משיחס טרומייטער.

מע קושט זיך שוין אָפּ... מע פּירט אַ דעבאַטע צי ס'וועט נאָך געדויערן לאַנג אונדזער וואַגלען.
 משיחס טרומייטער, דער אויפּוואַך פון אַן אילוזיע — פּאַר־ שווינדט. און דאָס פּאַלק זאַלבעצענט
 פּאַרנעסט זיך ווידער אין האַרבעריק אַלע מיט אָדערן בליקן געשפּאַנטע אין תּאוות.
 און אַלע באַשליסן פּאַרעקשנט: „...צו ווערן אַ ייִדישער ציגל אין גרונטפּעסט פון אייגענער היים...“ —
 ס'איז דבורל קראַנק אויף די לונגען.

דער שמייכל — צעבויגן. אין הייסער געשווינדקייט באַוועגט זיך די ברוסט ווי אַ כּוואַליע אין שטורעם.
 דער דאָקטאָר ביים ציילן איר פּולס, און אַהינטער — עס קאָרטשעט זיך פּאַליע אין אירע יסורים.
 און די עצה, ווי געוויילעך — איז: „צו בייטן די לופט.“
 און פּאַליע צו דבורלען גענענט אַ פּאַרקלערטער:
 איז ווילנע שוין טאַקע אַ סדום אָן צדיקים?
 די שטאָט וואו עס קלינגען מיצקעוויטשעס ווערטער?
 געשטאַלטן פּירפּיסיקע טונקלען זיין בליק אים.

דאָס טונקלען פון „די פירפּיסיקע געשטאַלטן“ מאַכט אים אַבער נישט בלינד צו דעם פּאַקט, אַז אַפילו איצט איז נאָך ווילנע נישט אינגאַנצן פאַרפירפּיסיקט. ווייל —

... באַלד נעמען אַנדערע אויפגיין צוזאַמיק
אַנשטאָט די פירפּיסיקע, גראַע געשטאַלטן —
מאַטייקע פאַרוויגט אויף דער תּליה, אַדאַמעק,
פּעטראָ, וואָס מיט פּאָלק זאַלבעעצנט וויל זיך האַלטן.

איז כאַטש די בעסערע ווילנע ווערט דאָ דערפירט־און־רעדוצירט צו אַ פּאַקטישן סימבאָלישן ציפּער: אין „פּעטראָ, וואָס מיט פּאַלק זאַלבעעצנט וויל זיך האַלטן“ — ווערט אַבער דערמיט אויפּסניי אונט־טערשטראַכן סוצקעווערס געניאַליטעט פון וואַך־זיין צו פּאַקטן, ווען זיי רעדוצירן זיך אַפילו בלויז צו סימבאָלישע איינסן. דערפאַר לויכטן זיי אויף אין אונדזער דמיון ווי אַן האַפּנונגספּולע טרייסט, ליכטפּלעקן אין דער פינצטער — ווי אַ צונאָב צו דער פּאַעטישער מייסטערשאַפט פון סוצקעווערס שאַפּן. דערפאַר דער עקשנותדיקער אויסרוף:

עס מוז זיך אין ווילנע געפינען אַ פּערטער!
אין שטאָט וווּ עס קלינגען מיצקעוויטשעס ווערטער...
און געפונען האָט זיך אין ווילנע מער ווי אַ פּערטער.
סירענעס שניידן דערווייל דעם האַלדז מיט אַליאַרם. פאַרביי
גייער לויפּן. זשאַנדאַרמען אויף איטלעכן ראַגן. און צווישן די לויפּער —
פּעטראָ. און נאָך אים

יאָגט פּאָליע מיט דבורלען. עס דאַרף נאָך די קראַנקע
דערשוועבן צום טויער אויף קליין־פּאַהוליאַנקע.
אַזוי יאָגן זיי זיך אויף דעם יסודים־וועג:
...דער זונפאַרגאַנג הינטער זיי ביידע —
אברהם פירט יצחקן צו דער עקדה.
צוויי מענער פירן אַ מיידל אין פיכער צו מאַריאַ פּעדעצקאַ,
וואָס האָט נאָך פאַראַיאָרן אַריינגעבראַכט דבורלען אין קלויסטער.
נאָר פּלוצים לייכט עמעץ אַריין מיט אַ לעמפל:
— פּאַספּאַרטן! — פּעטראָ גיט אַ בלישטש ווי אַ קאַסע:
— מיט גרויס פאַרגעניגן, אַ שייַן מיט אַ שטעמפל...

נאָר סיבלייבן אָו קלאַנגען ביים פרעגער די ליפן,
 אַ בליץ פון אַ מעטער שניידט־דורך זיינע ריפן.
 אזוי ווערט פאַרוואַנדלט דער דערמאָנטער סימבאָלישער ציפער
 פון דער שטאַט „ווי עס קלינגען מיצקעוויטשעס ווערטער“ אין אַן
 אַקט פון זעלבסטשוץ — פאַר זיך, און נלמה — פאַר אַנדערע, דעם
 כּלל.

און ווייטער:

— גוטנאָונט! איך וויל איר זאָלט העלפן אַ פּריילין,
 אַ יידישער, קראַנקער, — האָט פּאָליע שוין פעסטער
 גערײטן פון גומען די ווערטער ווי פּיילן.
 איר קענט זי, דערמאָנט זיך, געמאַכט פאַר אַ ישׁוועסטער.
 גאָר ווען סײַאיז דער סײַוול דעם קלויסטער באַפּאַלן, —
 אַרײַן אין געהיימטשטאַט, דאָס מײַנט — די קאַנאַלן.
 אזוי ווערט שוין צום צווייטן מאָל באַנייט דבורלס „שוועסטער-
 שאַפּט“ אין קלויסטער אונטער די גרויליקסטע אומשטענדן, אין
 קאַמף מיט דעם סײַוול — דעם דײַטש.

מאַריאַ פּעדעצקאַ איז אַ פּוילישע מאַכטער איבער פּערציק. זי
 שטעלט אין סכּנה איר נפש פאַר יידן.

אַ קראַנקהייט מסתּמא: האָט דווקא ליב יידן,
 באַהאַלט זײ, באַזאָגט מיט געפּעלשטע פּאַספּאַרטן.
 מע האָט זי אײַן תּפּיסה געטאָן שוין פאַרשמידן,
 אַ נס האָט געראַטעוועט מאַריאַ פון דאָרטן.
 אין דעם איז באַשטאַנען די קראַנקהייט מאַריאַס: צו „ליב
 האָבן יידן.“ צוליב דעם האָט איר סוּעקעווער פּאַרהערלעכט און פאַר-
 אייביקט אין זײַן פּאַעמע אויף אַזאַ פּראַכטפולן אופן און אויך אונדז,
 זײַנע לײַענער — פאַרוואַנט:

זאָל יעדער געדענקען איר נאָמען, די פּריינטששאַפּט,
 אין שרעקלעכן דור פון משוגענער פּיינדשאַפּט.
 מיר וועלן אים זיכער געדענקען!
 דער פּרוש קרינט לשון און נבואה־אויס די קלאַרסטע זעאונג
 פון אַ האַלב־צעדולטן מוה:

ווען סיהאָט שוין דערגרייכט דורך צעריסענע גראַסן
 דער דומפיקער אָפהילך פון ווייטע האַרמאַטן.
 דער דאָזיקער „אָפהילך פון ווייטע האַרמאַטן“ צערודערט זיין
 געמיט און באַהעפט אים אויפסניי מיט זיין נאָט:
 ביי אייער באַפרייונג וועט קיינער ניט שאַלן
 אין רויען טרומייט עלעהיי אויף אַ סעודה.
 עס וועלן אייך ציען צוריק די קאַנאַלן
 אַזוי ווי דעם הונט זיין פאַרשאַלטענע בודע. —
 און בלויז דורך די לעכער פון שולן און קלויזן
 וועט גאָט זיך פאַר אייך אין די הימלען אָנטבלויזן.
 און ווייטער:

אַ כוס פון צעמישונג וועט זיין אייער זומער,
 ווייל נאָכהענגען וועלן די נעכטנס ווי קייטן.
 ביי יעטוועדער חתונה וועט זייער קומער
 דאָס יונגע פאַרפאַלק צו דער חופה באַגלייטן.
 דאָס איז דער פּחד פאַר דער ווירקלעכקייט, די אויסגעבענקמע
 און געאַנטע — פון אַ טיף־רעליגיעזן מענטשן, אין זיין ליידנשאַפט
 לעכץ צובונדן צו זיין נאָט. —
 דאָס פאַלק זאָלבעצענט פאַריאושט נישט קיינמאָל, אָטעמט
 אַלעמאָל און ברויזט מיט דער האַפענונג אויף דערלייזונג. און
 פּלוצים —

אַ שיפעלע גרויס ווי אַ שוואַלב איז געשווממען
 אין רעגן־קאַנאַל מיט פאַפירענעס זעגל.
 געבראַכט אַ געשריפטס מיט אַ ריח פון בלומען,
 באַפּינקלט פון שטערנדלעך דריי ווי אַ סגל.
 אַזוי הויבט זיך אָן צו באַפליישן און באַבלוטן די זעאונג פון
 פאַלק, וואָס טויכט־אויף אין זיין געמיט, ווי אַ ליכט אין דעם הושך
 פון דער נאַכט. ס'איז אַ ברויז, פאַליע לייענט אים ביים גלאַנץ פון
 די שטראַמען:

עס לוינט זיך אים איבערצושרייבן אינגאַנצן:
 — אַ גרוס דער געהיימשטאָט, אַ גרוס אירע וויינער,
 וואָס בענקען נאָך זון ווי פאַרשאַלטענע פּלאַנצן.
 און דער גערום איז:

זייט וויסן, די שטאָט איז באַלאַגערט, דער יברוינער
פאַרמעסט זיך אומזיסט, האָט געמאָלדן דער ראַדיאָ.
ער וועט נאָך מקנא זיין אונדזער חדר-גדיא.
דאָס איז אין קורצן דער כשורהדיקער גערום פון דבורלען, יואָם
כאַטאַנט:

צוריק מיינע הענט פאַרמלחמהדיק־שטייפּע,
מיין ווילן צו לעבן — פאַרעקשנטער, פעסטער.
דער ווילן צו לעבן — דאָס ברויזנדיקע געזאַנג פון אונדזער
פּאַלס זאַלבעצענט, יואָם היילט, מוטיקט און גליט מיט לייַדנשאַפטלע-
כער בענקשאַפט נאָך נצחון. און ווייטער:
ס'איז טאַקע ניט פאַטיק צו טראָגן אַ צלם
און קלערן פון חיפה. זייט מוחל. מיר טאַרן
כסדר גישט בלייבן אבליס, אבליס,
נאָר אָניאַגן מוזן מיר בעטערע יאָרן — — —
דאָס איז דער פאַעטישער דעוויז פון אונדזער דיכטער אברהם
סוצקעווער: „מיר טאַרן כסדר גישט בלייבן אבליס“. און דאָס אָניאַגן
בעטערע יאָרן מוז און זאָל ווערן דער העכערער זין פון אונדזער
לעבן נאָך דעם בלוטיקסטן מבול וואָס די היטלערישע תקופה האָט
איבער אונדז געבראַכט.

פּאַליע זוכט לייַדנשאַפטלעך, מיט דער הילף פון אַ קליינעם
בינאַקל — „אַ סימן פון אויסלייז“. און ער באַמערקט טאַקע דער
ערשטער „די ערשטע סאָוועטישע טאַנקען“. און כאַטש —
עס וויינט אָבער הינטערן קלאַנג דאָס געוועזנס
אַזוי ווי אין וואַלדיקן שטורעט אַ פידל.
זעט ער פונדעסטוועגן קלאָר:

פון גראַטע אויף שלאַסנגאַס, ביי דאָמיניקאַנער,
אוי פּראָפּוס פון פּלעשער אַליין אומגעריכטע, —
עס האָבן געגטבן אַ שפּרונג פאַרטיזאַנער,
גענומען פאַרקויצן אין ווענט די געשיכטע
מיט קויל־הידראָגליפן — — — — —
דער שפּרונג פון פאַרטיזאַנער קאַכט אויף די געבליטן און ווי אַ
רעפּריין צו דער צייט וואָס האָט זיך „איבערנעשפּינלט קאַפּויר“ —

פעטראָ האָט געזונגען, דערמוטיקט די שלאַכטלייט,
 באַפליגלט מיט וואַלדיקע הימנען די נאַכטלייט.
 אזוי האָבן ענדלעך די נעכטיקע העלדן זיך ווידער אַרויסגע-
 רוקט צום פּאָדערנרונט פון באַנייטן און אַקטיוון אַנטייל אין שלאַכט
 מיט דעם שונא, וואָס האָט „גענומען פאַרקריצן אין ווענט די גע-
 שיכטע מיט קויל־היראַגליפן“.

די רויטע אַרמיי שטראָמט ווי אַ לאַווע און פאַרשרפהט, פאַר-
 בראַנדיקט דעם שונא אויף אַלע וועגן. און כאָטש דאָס פּאַלק זאָל־
 בעצענט האָט צוגעשטימט „זיך טרעפן צוזאַמען ביי דבורלען, האָבן
 אָבער אַלע פאַרגעסן דעם צושטיים“ און ס'איז יעדער אַוועק זיין
 יחידישן גאַנג...

אזוי ווי דער נעכטן וואָלט זיין בלויז אַ פילם —
 געלאָפן איז ליפּמאַן צו זיך אין דער דירה,
 נישט בענטשן קיין גומל, נישט זאָגן קיין תהילים,
 נאָר אויפגראַבן כלים אין גרונטפעסטן אירע.
 די געהיימטשאַט וואָס איז אַרויסגעוואַקסן פון דער טרויעריקס־
 טער וואָר, ווערט דאָ פון סוצקעווערן פאַר'סך הכל'ט אויף דער פּאָן
 פון דעם רעאַלן לעבן, אָן קיינע באַפּוצונגען און פּאַעטישע צוימן.
 דערפאַר אַזעלכע דעמאָליזירטע בילדער וואָס קומען ביי סוצקעווערן
 אַלצאיינס אַרויס פאַררונדיקט, דיכטעריש שיינן אויפגעפאַסט, אין
 די זעלבע ראַמען פון סטיליסטישער קלאַרקייט, ווי דאָס נאַנצע בוך
 איז פאַרטראַכט און געשריבן.
 און אזוי האָט אַפילו דער בלינדער „...איינער אַליין איבער
 געסלעך געהונקען“ און

נקמה־באַזויפט, ווי אין קרעטשמע מיט בראַנפּו,
 האָט ערגעץ געלאַטכענט אַ פערדל אַ ווייסן
 פעטראָ, זיך געלאָזן אין בלענד פון די קאַמפּו
 צו זוכן ציגינער אין ליטע און רייסן.
 און ווען ער האָט קיינעם אין וואַלד נישט באַגעגנט, —
 באַשפּיגן די שטערן, געשאַלטן די גאַזן,
 צעבראַכן די בייטש אויף דער ווערבּענער געגנט
 און גיך ווי אַ פּייל זיך קיין רוסלאַנד געלאָזן.

אזוי איז זיך צעפאלן די שטאָט זאלבעצענט.
בלויז איינער, דער פרוש, איז ווייטער געשוואמען
אַנטקעגן דעם שטראָם אין קאַנאַל, מיטן זוהר.
געפרעגט ביי די מיין ווען משיח וועט קומען
צו ספירה צו לעצטער אַ פּראָל סאָן דעם טויער.

און אז ער האָט פּאַוואָליע גענומען שטייגן אויף זילבערנע טרעפּ-
לעך, „כדי דורך אַ גראַטע צו זען די סימנים“, דערציילט אונדז סוצי-
קעווער דעם טראַגישן סוף פון דעם טראַגישן פרוש — איז איבער זיין
געכערטן פנים אַ טאַנק אַריבער און איבערגעריסן דעם פּאַדים פון
זיינע מיסטישע זעונגען.

און וואָס האָט געמאָן אונדזער דיכטער?

ווען ס'האָבן אין שטאָט נאָך געברומט די סנאָריאָן —
געלאָפּן דער דיכטער איז אונטער געשפּליטער
אין אַשיקו געטאָ. געזוכט די כתב־ידן,
באַגראָבן ביי שייטערשן אָפּגלאַנץ אין ציטער.
און דאָרטן, וווּ דערנער פאַרשטעלן זיין מאַמען,
ביי איינציקער וואַנט, ווי דעם כּוּחל־מערבייס,
געפונען זיין בינטל דערשראָקענע גראַמען,
ביינאַכט זיי געלייענט דעם גאָט פון די אבות — — —

די כתב ידן זיינע, די פּאַעזיע — איז אָבער מבטל זיין עניוּת
פון באַנאַמען זיינע כתבים ווי „דערשראָקענע גראַמען“. און ווי אַ
צונאָב צו זיינע אייגענע כתבים, זאָל דאָ, צו סוצקעווערס קרעדיט —
אויך דערמאָנט ווערן, די זעלטענע אוצרות פון אונדזער פּאַרחרובטער
ייווא, וואָס ער — סוצקעווער — האָט אַרויסגעראַטעוועט פון די
נעגל פון שונא. און דאָס לייענען זיינס זיינע „דערשראָקענע גראַ-
מען“ פאַר דעם, „נאָט פון די אבות“ איז מער ווי אַ דערמאָנונג אָן
דער אָפּוועזנהייט פון פּאַלק דעם פאַרשניטענעם וואָס קען אים מער
נישט הערן...

אַ דערשיטערנדיקן און זייער פאַטעטישן איינדרוק מאַכט דאָס
לעצטע קאַפיטל פון בוך, א. נ. „איך שטאַרכ... לאָז נעריסן מיין
שוועסטער אין חיפה“.

פאָליע קומט זען דבורלען וואָס איז שוין אַ חלוש, אַ שאַטן פון
אַ מענטשן. און כּשעת ער

... באַרירט די שפיצפּינגער מיט קוסן

און דעמאָלט אַנטצאָפּלען די מיידלשע חושים.

ציטערט זי אויף. און פאָליע פרעגט:

— דערשראָקן? דערקענסט ניט אַן אַלטן באַקאַנטן?

אַ גרוס פון די פאַרביקע בליאונגען, שלום!

צעעפנט זי מער די באַטרעטע בריליאַנטן:

— אַוויסגעשוועבט האָסטו מיר אָקערשט פון חלום...

און צו פאָליעס איבערראַשונג, שלאָגט זי זיך אָן צו „שפּילן פאַר
דיר די סימפּאָניע פון מיין אין געהיימטשאַט“, צוליב דעם פשוטן
טעם, ווייל זי „ווייל נישט פאַרזאַמען...“ און דאָ צויבערט־אויף אַ
בילד ביי דער פּיאַנע פון דער צאַרטסטער מעלאַנכאָליע:

אין אָפּגרונט פון פּיאַנע, וווּ סידרייען זיך, מיטן

לבוהשע פּערל מיט הייסע רובינען —

דערהערט זיך אַ קרעכץ, און די מחנה קלאַווישן

ווי טויבן דערשראָקענע פּליען אָן זינען.

און איידער די טויבן־קלאַווישן באַווייזן

נאָך אויפהאַלטן, כאַפּן דעם מיידל־גוף, — ליגט ער

אויף דריערד שוין פאַרלאַשן, אין אייביקן פּריי־זיין,

פון פּורפּלנעם שטראַם אויסן מויל אַ באַזיגטער.

די ליפּן זיי צוקן בלוז גליווערדיק־שטייפּע:

— איד שטאַרב... לאַז געריטן מיין שוועסטער אין חיפה.

„...לאַז געריסן מיין שוועסטער אין חיפה“ — דער לעצטער

פאַרצווייפּלטער אויסדרוק פון האַפּענונג אויף אַן המשך פון פּאָלק
אין באַנייטן ישראל...

נעריט פון דעם אומגליק בלייבט פּאָליע צובראָכן. ער פאַר־

וואַרפט די שיד אויפּן אַקסל און ער לאָזט זיך אַוועק מיטן גערום

איבער די פעלדער פון פאַרחושכטן פּאַנאַר:

„איד בין זיך געקומען געזעגענען, בעטן,

איר זאָלט מיך דערמוטיקן, ברידער סקעלעטן!

און דאָ, אויף די פעלדער פון פּאַנאַר — כּשעת ער האָט גערעדט

צו די אומצעליקע קדושים, אונרזערע, איז צו אים דערגאנגען א גערויש:

— גיי, פאליע, בשלום און זיי דער שליח
פון אלע געשמידטע אין ערדישע קייטן.
באגאנגענע וועסטו דעם מלך משיח, —
אהער צו דעם אפגרונט אים זאלסטו באגלייטן.
דאס איז דער אויפקלאג און געבעטגעוויין פון אונדזער פאר-
שנימענער אומה וואס פארזאגט פאליען, איר שליה — משיחן צו
באגלייטן „אהער צו דעם אפגרונט“, כדי ער — משיח זאל זען וואס
עס איז מיט אונדז דא געשען...
דאס נאכליד צום בוך ליענט זיך ווי א היינטיגטיקע תפילה-
זכה פון א דיכטער-גיגאנט, וואס האט געהאט די אומגליקלעכע
זכיה דורכצוגיין דעם גיהנם אויף דער ערד מיט דעם פאלק, וועמענס
טראגישן אומקום ער אליין האט פאר'סך הכל'ט אין פרעכטיק-פאר-
טעטישע לידער. סוצקעווער זינגט:

געגליכן צו א יעגער, וואס באנאכט
אריינגעפאלן איז ביי זיך אין פאנג-נעץ, —
געבונדן ביו איך אין דער ווילדער פראכט
פון מיין פארשפרייטער אייגענער געזאנג-נעץ.
און מעג איך וואגלען, קושן זיך ביים ים, —
כיוועל סיי ווי אינדעראמתן דא הויזן,
איך פיל אין ישיינקייטי מערער ניט קיין טעם,
א בלאטע איז מיר היימישער פון רויזן.

און דער ליענער, ווי דער דיכטער — וויל איך דא צוניכן —
פילט זיך אויך ווי געבונדן אין דער „ווילדער-פראכט“ און „גע-
זאנג-נעץ“ פון סוצקעווערס געהיימשטאמ. און דער טעם פון זיין
שיינקייט, דאס שיינקייט פון סוצקעווערס פאעזיע — ווערט אים, דעם
ליענער — זיכער „היימישער פון רויזן“. און כאטש אונדזער דיכטער
זוכט א פארענטפערונג און בעט מחילה „פאר יעדן נישט געראטע-
נעם פארנליך“, און כאטש ער זינגט אין קניונג:
כיהאב נישט געזונגען סתם. איך האב געמוזט
ארויסווארען פון זיך די קאנאליאדע!

זענען מיר אים מער ווי דאנקבאר פאר אָט דער קאנאליאדע זיינער,
וואָס וועט אָן יעדן צווייפל פארבלייבן דער ווירדיקסטער און אויך
ווירקזאמסטער עדות און די פאטעמישסטע קינה פון אונדזער צייט
און דור.

יונייוליי-אויגוסט און סעפטעמבער, 1949.

ביו איצט דערשינענע ביכער פון יחזקאל בראַנשטיין:

פון דער פרעמד — לידער און פאָעמעס, 1929
וואַנאַבונדיאַרע — פאָעמעס און לידער, 1935
לידער פון אַ וואַנאַבונד — לידער און פאָעמעס, 1940
אימפרעסיעס פון אַ ליענער — עסיען און איינדרוקן פון
ביכער, 1941

צווישן טאָג און נאַכט — לידער און פאָעמעס, 1949
דריי פרויען דיכטער פון מאָדערנעם יאַפּאַן — אַנטאָלאָגיע,
איבערדיכטונג, 1951
געהיימטשאַט פון אברהם סוצקעווער — עסין, 1951.

גרייט צום דרוק:

יאַ און נישט ניין — עסיען.
לידער פון אומעט — נייע לידער.
צווישנפעלקערלעכע מעשות און לידער — איבערדיכטונגען.
15 דיכטער פון מאָדערנעם יאַפּאַן — אַנטאָלאָגיע, איבערדיכטונג.

IMPRESA "MODERNA"
Dr. Garciadiego No. 28
MEXICO 7, D. F.